

HADNAGY SZABOLCS – PAPP SÁNDOR

Békekötési kísérlet a tizenöt éves háború idején, 1601-ben*

A tizenöt éves háború évei alatt 1595-ben, 1597-ben, 1599-ben, 1601-ben, 1603-ban és 1604-ben történtek békekötési kísérletek. Mivel mindkét fél egyre súlyosabb pénzügyi és harcászati nehézségekkel szembesült, ezek a próbálkozások 1599-től komolyra fordultak, bár ezek a követelések összeegyeztethetlensége folytán általában taktikai időhúzás-jellegűek maradtak. A tárgyalások középpontjában (1597-től) Esztergom várának Egerre, illetve később (1600 után) Kanizsára történő kicserélése, Erdély jogállása, s a fizetendő adók kérdése állt. Az álláspontok merevségén sokszor az adott stratégiai előny, illetve hátrány sem sokat változtatott.

1601. év fordulópont e kísérletekben; a tárgyalások februártól szeptemberig húzódtak, immár külső közvetítő nélkül. Nem tudható, hogy a felek ezt az időt komoly szándékkal, avagy erőgyűjtésre, erősítésre kívánták-e kihasználni. A két birodalom mindenesetre eléggé kimerült a háború kilencedik évére, s mivel a kezdeti sikertelen kapcsolatfelvételeket követően sem nyúltak a fegyverekhez, valószínűleg a béke tényleges megkötésére törekedtek.

Mi kényszerítette a Habsburgokat a törökökkel folytatott béketárgyalásokra? Legfőbb oka a birodalom nehéz pénzügyi helyzete. A kincstár a csőd szélén állt – San Clemente spanyol követ szerint a spanyol és a pápai segély sem lesz képes életet lehelni „e haldokló testbe” –,¹ a birodalmi országgyűlések a török elleni háborúra megszavazott segélyeket csak lassan folyósították, így I. Rudolf a háború folytatására segélyeket próbált szerezni a birodalmon kívül is. Ezért a császár ismét VIII. Kelemen pápához (1592–1605) fordult anyagi segítségért, s e célból Rómába küldte Dietrichstein bíborost.²

A bíboros küldetésének akadt egy másik oka is, miszerint beszélje le a pápát Kanizsa visszafoglalásának elsődlegességéről, s győzze meg Buda ostromának hasznosságáról. A pápa Kanizsa várát Itália kapujának tekintette, s vele együtt az itáliai fejedelmek is, akik pénzükkkel járultak volna hozzá mielőbbi visszaszerzéséhez. VIII. Kelemen továbbra is ragaszkodott Kanizsa visszavételéhez – amiben támogatta a spanyol követ, Sessa herceg is, s parancsot adott tízezer gyalogosból álló hadsereg felállítására – a háború alatt immár har-

* A tanulmány gerincét jelentő forráskiadás okleveleit nagyrészt az alábbi pályázatok segítségével gyűjtöttük össze: OTKA F 030437, Bécsi Magyar Kulturális Intézet (Collegium Hungaricum) (1999), Bolyai Ösztöndíj (1998–2000); Gróf Klebelsberg Kúnó Ösztöndíj (2000). Kutatásaink során segítséget nyújtott Fazekas István (HHSStA, Bécs) és Németh István (MOL, Budapest), melyet szívből köszönünk. Szintén köszönjük Tóth Sándor László kedvességét, aki néhány oklevelet bocsátott rendelkezésünkre saját anyagából. A források feldolgozását magyar oklevél-olvasási szeminárium során kezdtük feldolgozni, melyben részt vett még Kovács Ágnes és Tóth Hajnalka is. A feldolgozás végső változatát, illetve a levelek nagyobb részének (köztük két németnek) az átírását Hadnagy Szabolcs végezte el, s neki köszönhető a bevezető tanulmány összeállítása is. A feldolgozás során kiadott két török és három német oklevél fordítása, s az oklevélkiadás elé írt bevezető Papp Sándor munkája.

¹ Óváry Lipót: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai. 3. füzet. Budapest, 1901. 3.

² Ricaut, Paul: Die neuer-öffniten ottomanischen Pforten. Augsburg, 1694. 346. (a továbbiakban: Ricaut)

madszor, melynek ellátására húszezer dukátot szánt, s a sereg parancsnokának unokaöcsését, Gianfrancesco Aldobrandinit, vezérhadbiztosává Giovanni Serra prelátust nevezte ki. Nagy reményeket fűzött továbbá egy nagy európai törökellenes szövetség kialakításához, s megbízta követeit ennek létrehozására. Vállalkozásába vetett hitét erősítették azok a hírek is, amelyeket egy Segala nevű, Isztambulból hazatérő jezsuita hozott, miszerint az Oszmán Birodalmat egy gyenge kezű, a hadvezetésben tapasztalatlan és járatlan uralkodó irányítja.³

Rudolf Spanyolországtól semmi segítséget nem várhatott, mert az Németalföldért és Anglia ellen csatározott, támogatni kívánta az ír felkelést, hogy az Angliával folytatott békétárgyalásokon jobb pozíciót szerezzen, s le akart számolni az algíri kalózzokkal.⁴ Az 1596-os banksődöt követően pénzügyileg sem igazán tudott segítséget nyújtani a keleti rokonság számára. III. Fülöp (1598–1621) csupán csekély létszámú sereget, s a tapasztalt és harcedzett Philip Emanuel Mercoeur lotharingiai herceget tudta „felajánlani” a török elleni harcra.⁵

A császár a pápa törökellenes koalíció-tervét elutasította, azzal az indokkal, miszerint ebben az akut helyzetben a birodalom számára csak a gyors pénzügyi segély jelenthet tényleges segítséget, nem pedig egy hosszú idő alatt létrejövő, s a tapasztalatok alapján működésképtelen szövetségi rendszer.⁶

Rudolf ezután tekintélyét bevetve Franciaországhoz és Velencéhez fordult támogatásért. IV. Henrik (1589–1610) egy kimerítő kilenc éves háborún volt túl Spanyolországgal, a savoyai herceggel még mindig háborúban állt, s ebben a helyzetben nem akarta a szultánnal fenntartott kiegyensúlyozott viszonyát megrontani. Henrik továbbá a német-római császári trónra aspirált, amelynek érdekében követeket küldött a választófejedelmekhez, így nem is állt érdekében támogatni Rudolfot.⁷ A spanyol segítség elmaradására hivatkozva utasította el a Habsburgok kérését.⁸

Velence sem kívánt konfliktusba keveredni a törökökkel, többre becsülte a biztosított kereskedelmi kedvezményeket, óvakodott veszélybe keverni mediterráneumi birtokait, s végül is tengeri és nem szárazföldi hatalom volt.⁹ A Signoria tehát kitérő választ adott, múltbéli káiraira utalva, amiket akkor szenvedett el, amikor egyedül találta szemben magát a szultánnal, s csak egy európai szintű szövetség kialakulása után ajánlkozott volna a török ellen.¹⁰

Az ország helyzetét könnyíthette volna a perzsa sah, I. Abbasz (1588–1621) tervezett támadása a törökök ellen, amely ügyben 1599-ben követséget menesztett Európába, szövetségeseket keresve. A követek 1600. október 11-én érkeztek meg Prágába, egy angol diplomata, Anthony Sherley és egy magas rangú perzsa tisztségviselő, Sin Ali Bej vezetésével.¹¹ A követek a sah Mingreliaival, a grúzokkal és az oroszokkal fenntartott jó kapcsola-

³ Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal. III. kötet. (1526–1689) Budapest, 1903. 257.; Ricaut, 346.

⁴ Niederkorn, Jan Paul: Die europäische Mächte und der „Lange Türkenkrieg” Kaisers Rudolfs II. (1593–1606). Wien, 1993. 219. (a továbbiakban: Niederkorn)

⁵ Tóth Sándor László: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000. 47. (a továbbiakban: Tóth)

⁶ Ricaut 346.

⁷ Niederkorn 170–171.

⁸ Ricaut 346–347.

⁹ Tóth 51–52.

¹⁰ Ricaut 347.

¹¹ Fugger-Zeitungen; Ungedruckte Briefe an das Haus Fugger aus den Jahren 1568–1605. Wien-Leipzig-München, 1923. 223–224.

taival, valamint a „ciliciai” beglerbég, Kara Haszán megnyerésével érveltek az átfogó támadás mellett.¹²

Rudolf a követeket december 11-én bocsátotta el meglehetősen sablonos üzenettel, ugyanis ez a váratlan lehetőség csupán hosszabb távon jelentett volna könnyítést a háborút illetően. A császár ugyanakkor 1602-ben elküldte Moszkván keresztül Perzsiába az erdélyi Kakas Istvánt, aki azonban útja során a perzsiai Lahidzsánban megbetegedett és elhunyt.¹³

Az 1601. évi támadás céljait figyelembe véve abban egyetértés uralkodott, hogy Kanizsát mindenképpen vissza kell szerezni. Mercoeur herceg Buda és Székesfehérvár mellett kardoskodott, és csak ezen erősségek bevétele után kívánta Kanizsát megostromolni, s erre maga az uralkodó is hajlott. Ez szöges ellentétben állt Ferdinánd főherceg akaratával, aki stájer birtokaira tekintettel Kanizsa mielőbbi visszaszerzését óhajtotta, VIII. Kelemen pápával egyetemben.¹⁴

Mivel a pápa ragaszkodott Kanizsa ostromához, s Báthori Zsigmond erdélyi visszatérése miatt Basta seregét is meg kellett erősíteni, így a csapatokat három részre osztották. A felső-magyarországi seregeket 35 ezer főre tervezték, Mercoeur vezetésével, az alsó-magyarországi hadakat 18 500 főre, Ferdinánd főherceg vezetésével. Basta erdélyi seregének létszámát 11 500 főre becsülték.¹⁵

Az uralkodó a pozsonyi országgyűlésen is a háború szükségességét hangsúlyozta, elismerve emellett az országvészterhes állapotát, a szörnyű pusztításokat, a marhavész okozta károkat, az elégtelen termésből származó éhínséget, a pestis terjedését.¹⁶

Mind a királyi előterjesztés, mind a magyar rendek felirata rávilágított az ország súlyos helyzetére. A legfőbb gondot az elvileg fizetett külföldi zsoldosok rablásai, fosztogatásai, s ugyanezt a tevékenységet folytató szabad hajdúk okozták. A várkapitányok is szinte felosztották embereik között a környékbeli falvakat, hogy megélhetésüket biztosítsák. A végvárok állapotának romlása végzetessé vált, a hadsereg élelmezése a rossz termés és a nem megfelelő szállítási lehetőségek miatt akadozott. Problémát okozott a nemesi felkelés kiállítása is, aminek kötelezettsége alól a magyar rendek pénzfizetéssel próbáltak volna kibújni. A hűtlenség címen folyó birtokelkobzások pedig egyre nagyobb méreteket öltöttek.¹⁷

Ezek az állapotok azt eredményezték, hogy a rendek kijelentették, addig nem hajlandók tárgyalni, míg Rudolf nem mutat hajlandóságot az ország megvédésére. A királyt képviselő Mátyás főherceg Prágába küldött levele is rávilágít e problémára, melyben arra figyelmeztet: a magyarokat már nem lehet üres ígéretekkel ámítani. A türelmük szinte elfogyott, mert nemcsak az ellenségtől kell a legrosszabbakat kiállniuk, hanem a baráttól is, s a király oldalán kell tartani őket, mert ennél veszterhesebb időszakban is törekedtek az elszakadásra.¹⁸

¹² Istvánfi Miklós: Magyarország története 1490–1606. I. kötet. (Ford.: Vidovich György) Debrecen, 1867. 851. (a továbbiakban: Istvánfi); Gróf Illésházy István följegyzései 1592–1603. Pest, 1863. 88. (Cilicia valószerű Karamániát jelentette.) (a továbbiakban: Illésházy)

¹³ Veress Endre: Zalánkeményi Kakas István. Budapest, 1905. 157–161.

¹⁴ Magyarország hadtörténete. I. kötet. Főszerkesztő: Liptai Ervin, szerkesztő: Borus József. 226. (a továbbiakban: Magyarország hadtörténete)

¹⁵ Doberdói Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. 14. rész. Budapest, 1940. 334.

¹⁶ Acsády Ignác: A magyar adózás története 1598–1604-ben. Budapest, 1906. 73. (a továbbiakban: Acsády)

¹⁷ Magyar Országgyűlési Emlékek. IX. kötet (1598–1601). Szerkesztette: Fraknoi Vilmos és Károlyi Árpád Budapest, 1885. 468–472. (a továbbiakban: MOE IX.)

¹⁸ Acsády 72.

A magyar országgyűlés ebben az évben is azt a segítséget szavazta meg, mint 1600-ban, s Thurzó György véleménye szerint, az uralkodó túl sokat kért a rendektől, aminek az ország a felét sem tudta volna teljesíteni.¹⁹

Mi kényszerítette az Oszmán Birodalmat a Habsburgokkal folytatott béketárgyalásokra? Kanizsa 1600. október 22-i elfoglalása kedvező stratégiai helyzetet teremtett a törökök számára. Mindenesetre nem ez jelentette a tárgyalások kiindulópontját, bár kétségtelenül ösztönzően hatott.

A legfőbb oka a birodalom pénzhiánya és az ebből is adódó újra és újra jelentkező válság. 1600-ban újabb kísérletet tettek az infláció megállítására, az akcse értékének 1586-os tartásával és az agrárarak rögzítésével. A piaci árak ennek révén 3–6-szorosára növekedtek. Ez veszélyeztette a rögzített jövedelműek megélhetését, aminek elégedetlenség, politikai válság lett az eredménye. A régi adók emelése, az újak megjelenése, a bérleti rendszer kiterjesztése pedig a parasztokat tette tönkre.²⁰ A portai lovas alakulatok közül sokan nem kaptak fizetést. Sok szpáhi elmaradt a hadjáratból vagy útközben dezertált. Büntetésként megfosztották őket javadalombirtokaiktól, ezért nem maradt más út számukra, mint a lázadás, illetve a dzselálik közé állás.²¹

Nagy portai szpáhilázadás tört ki március végén Isztambulban amiatt, hogy zsoldjukat a rossz pénzben kapták. A spanyol követ, Francisco de Vera jelentése szerint nyolc napig tartottak a feldühödött szpáhik fosztogatásai, garázdálkodásai.²² Az elcsapott szpáhik nagyobb része Anatóliába menekült, s csatlakozott az ott pusztító felkelő levendbanditákhoz. A levendbandáknak nevezett dzselálik az 1590-es évek elején tűntek fel, válaszul a központi kormányzat tehetetlenségére. A fentebb ismertetett problémákat tetézte a katonák fizetlensége, amit úgy próbáltak megoldani, hogy az adott terület parancsnokának szabad kezet adtak ennek biztosítására, melynek eredményeként gyakorlatilag kíméletlenül kifosztották a lakosságot.²³ A bandáknak nemcsak az elcsapott, fizetetlen, dezertált katonák voltak a tagjai, hanem a telküket vesztett parasztok, kisvárosi munkanélküliek is. A felkelők vezetését ugyanakkor a magasabb rangú személyek vették át, közöttük találunk egykori szandzsákbégek is.²⁴ Egy-egy csapat létszáma 2–6 ezer fő körül mozgott, s főleg a rablások adták akcióik céljait.²⁵

1598-ban Kara Jazidzi fogta össze ezeket a szabadcsapatokat. Előneve arra utal, hogy előtte egy szekbánegység őrnöke volt.²⁶ Nem akart szembeszállni a szultánnal, önállóságra sem törekedett, csupán egy kiskirályságot akart kialakítani magának. Jazidzi 36 ezer fős sereggel rendelkezett,²⁷ melyhez csatlakoztak a délkelet-anatóliai türkmén törzsek is, akik a központi kormányzat ellen küzdöttek.²⁸ Végigfosztogatta Amásziától Szivaszig a városokat, a közlekedés teljesen megszűnt, az év elejére Ankara blokádnak alá került, sőt a felkelés már Burszát is fenyegette. Nem találkozott komoly ellenállással, mivel az anatóliai begler-

¹⁹ Gróf Thurzó György levelei nejéhez Czobor-Szent-Mihályi Czobor Erzsébethez. II. kötet. (1601–1616). Közzétette: Zichy Edmund. Budapest, 1876. 7–12.

²⁰ Tóth 23.

²¹ Schütz Ödön: Örmények kitelepítése Perzsiába. Az 1604-es nagy szüregün, örmény források alapján. In: Keletkutatás, 1988. ősz. 50. (a továbbiakban: Schütz)

²² Braudel, Fernand: A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. III. kötet. Budapest, 1996. 1273. (a továbbiakban: Braudel)

²³ İnalcık, Halil: The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600. London, 1994. 50.

²⁴ Matúz József: Az Oszmán Birodalom története. Budapest, 1990. 127. (a továbbiakban: Matúz)

²⁵ Schütz 53.

²⁶ Matúz 127.

²⁷ Schütz 52.

²⁸ Matúz 128. Az oszmán kormányzat e felkelést az előforduló kizilizbas-tendenciák miatt, dzseláliknak nevezte, az 1519–1520 mozgalomra való emlékezetül.

bégek és szandzsákbégek többsége Magyarországon harcolt.²⁹ A magát Urfába bevető Kara Jazidszit katonasággal sem tudták leverni, így Amászia szandzsákbégyévé nevezték ki. Itt önállóan tevékenykedett, s miután az ellene küldött csapatokat 1600. szeptember 23-án Kajszerinél legyőzte,³⁰ azután már bátran adott ki szultáni ediktumokat.³¹ Kara Jazidszit 1601. augusztusában sikerült legyőznie Jemicsi Haszán nagyvezírnek, miután a lakosság az erőszakos fosztogatások miatt elpártolt tőle.³²

A hadsereg belső fegyelme és morális tartása is romlott.³³ A pénz és a hadi ellátmány kiutalása már az elmúlt évben is késett, nem tudták időben és megfelelő mennyiségben Belgrádba küldeni. Már a kincstár tartalékának felhasználása is felmerült.³⁴ Ibrahim nagyvezír helyzetét – aki igyekezett fegyelmet tartani seregében – súlyosbította az élelmiszer-utánpótlás akadozása is.³⁵

Az év második negyedére a nemzetközi helyzet is egyre idegesebbé tette az oszmán kormányzatot. Báthori Zsigmond visszatérésevel korántsem látszott stabilizálódni Erdély helyzete, Havasalföld és Moldva is elszakadásra törekedett, sőt a krími tatár kán II. Gázi Giráj (1588–1596, 1596–1607) is egyre inkább kivonta magát az oszmán befolyás alól.³⁶

Európa nyugati részén is aggasztó változások történtek az Oszmán Birodalomra nézve. Franciaország békét kötött a savoyai herceggel,³⁷ így Spanyolországgal is, mert III. Fülöp májusban felesküdtött az 1598. évi vervins-i békére.³⁸ Oszmán vélemények szerint Franciaország a lehető legrosszabbul cselekedett, amikor békét kötött a spanyolokkal, a szultán ellenségeivel.³⁹ Anglia és Spanyolország is készült békét kötni,⁴⁰ amiben a Porta törökellenes keresztény koalíciót és támadást látott, s egy újabb lepantói vereség veszélyétől tartott. Ezt erősítette a spanyolok óriási flottaösszevonása és a dél-itáliai területek csapatainak készségbe helyezése is. A júniusban Genovában gyülekező spanyol hajóhad hírére a törökök 30 gályát küldtek ki a Tenedosz szigetre. (A spanyol hajóhad egyébként az algéri kalózek ellen készült támadásra.)⁴¹

Mint fentebb látható, a perzsa sah I. Abbasz is egy török elleni támadás tervén és előkészületein munkálkodott, így az Oszmán Birodalom joggal érezhette magát több oldalról is szorongatva, aminek egyszerre történő elhárítása meghaladta volna erejét.

*

A békekezdeményezés török részről, Damad Ibrahim nagyvezírtől érkezett. Ez volt egyébként az első eset, amikor a törökök a német-római császártól kértek békét,⁴² s 1444

²⁹ Braudel 1277.; Matúz 128.

³⁰ Dânişmend, İsmail Hâmi: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. İstanbul, 1972. 204.; ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 311.

³¹ Schütz 52.

³² Matúz 128.

³³ Fodor Pál: Állam és társadalom, válság és reform a 15–17. századi oszmán fejedelmi tükrökben. In: Fodor Pál: A szultán és az aranyalma. Budapest, 2001. 156.

³⁴ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 311.

³⁵ Török történetírók. III. kötet. 1566–1659. Fordította: Karácson Imre, sajtó alá rendezte: Szekfű Gyula. Budapest, 1916. (a továbbiakban: Török történetírók III.)

³⁶ Ivanics Mária: A zsitvatoroki békéhez vezető út. Az 1599. évi béketárgyalások. Történelmi Szemle, 1993/3–4. 311.

³⁷ Brown, Horatio F.: Calendar of State Papers and Manuscripts, Relating to English Affairs. Vol. IX. (1592–1603) London, 1897. 450. (a továbbiakban: Brown)

³⁸ Braudel 1307.

³⁹ Brown 453.

⁴⁰ Brown 450.

⁴¹ Braudel 1308.

⁴² Lázár Gyula: Az oszmán uralom története Európában. II. kötet. Budapest, 1877. 109.

óta először, mint magyar királytól.⁴³ Rudolf a támadás előkészületeire kiadott parancsa mellett nem zárkozott el a tárgyalásoktól.

Ibrahim nagyvezír a tárgyalások előkészítésével és lefolytatásával kethüdáját, Mehmedet, és Kodzsa Murád dijárbekiri beglerbéget bízta meg.⁴⁴ A tárgyalásokon részt vett ezenkívül a budai pasa, Mankirkuszi Mehmed is, aki előbb közvetítői, később megbízotti szerepet látott el. Megemlíthető a koppányi szandzsákbég, Sabán is, aki a kezdetektől fogva kapcsolatban állt mindkét féllel.

Császári oldalról Nádasdy Ferenc, dunántúli főkapitány tartotta kezében a tárgyalások menetét. Levelezésben állt Sabán szandzsákbéggel, a kethüdával, a budai és a dijárbekiri beglerbéggel, akikkel az előkészületeket végezték. Nádasdy kívül tagja volt a tárgyalóküldöttségnek Bartholomäus Pezzen, császári tanácsos, Wolf von Eytzing, Sigmund Herberstein, a horvát végek parancsnoka, Kutassy János esztergomi érsek és Nyáry Pál váradi kapitány.⁴⁵ Utóbbit azért vették be a küldöttségbe, mert amikor Egernél fogságba esett, megismerkedett Ibrahimmal, s úgy hitték, hogy előnyösebb feltételekre bírhatja a törököket.⁴⁶

A kapcsolat felvétele februárban történt meg. Mehmed kethüda a török előrehaladott előkészületeivel, a tatárok várható bevetésével és a béke előnyös volta mellett érvelve gyakorolt nyomást. Mercoeur hercegnek is küldött ajándékot, egy értékes fehér szőnyeget.⁴⁷ A herceg visszautasította az ajándékot, de a tárgyalásoktól nem zárkozott el.⁴⁸

Nádasdy már márciusban felvette a kapcsolatot Murád pasával is, de a közvetítő szerepet ekkor még Sabán töltötte be. Ő állt összeköttetésben a nándorfehérvári táborral⁴⁹ addig, amíg a császári fél elkötelezettsége biztossá nem vált.⁵⁰

Március végén Vásárhelyen már megállapodtak a felek a tárgyalások leendő helyszínéről. Döntésük az esztergomi Helembai-, vagy Szent András-szigetre esett. A találkozót a törökök kérték, de ezenkívül másban nem tudtak egyezsége jutni.⁵¹

Április végén, május elején Bécsben a császári küldöttséget kinevezték és kijelöltek egy lehetséges időpontot,⁵² amit Nádasdy Ferenc Esztergomban egyeztetett a budai pasával.⁵³ Nádasdy ezenkívül ragaszkodott a kethüda és a koppányi szandzsákbég jelenlétéhez is, mint a békeszándék komolyságának biztosítékához.⁵⁴

Az első tárgyalási nap valamikor május közepén zajlott a Helembai-szigeten. Ez még nem volt hivatalosnak tekinthető, ugyanis a hitlevelek cseréje csak június elejére esett.⁵⁵ Itt ismertették a felek túlzott magabiztosságát sugárzó békefeltételeiket. A törökök Esztergom

⁴³ Hammer, Joseph: Geschichte des Osmanischen Reiches. IV. Band. Pest, 1829. 312. (a továbbiakban: GOR IV.)

⁴⁴ Török történetírók III. 159. 304.

⁴⁵ GOR IV. 313.

⁴⁶ Istvánfi 852.

⁴⁷ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 327.

⁴⁸ Fethrentheil-Gruppenberg László: Mercoeur lotharingiai herceg magyarországi szereplése. Hadtörténelmi Közlemények, 1937. 218. (a továbbiakban: Fethrentheil-Gruppenberg)

⁴⁹ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 332.

⁵⁰ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 334.

⁵¹ Hieronymus Ortelius Augustanus: Chronologia des historische Beschreibung aller Kriegempörungen. Nürnberg, 1603. 496. (a továbbiakban: Ortelius)

⁵² ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 325–326.

⁵³ ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 140. fol. 61. fol. 62.

⁵⁴ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 325–326.

⁵⁵ MOL, E185 191. fol. 20.; ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 329.

és Fülek visszaszolgáltatását, a hátralékos évi adók és ajándékok megfizetését és hadisarcot követeltek, illetve ragaszkodtak a béke Budán történő megkötéséhez.⁵⁶

A császáriak a háború folyamán elfoglalt helységek és területek visszaadását, az Una és a Kulpa között fekvő összes végvár visszaszolgáltatását,⁵⁷ az okozott háborús károk megtérítését – amiatt, hogy a szultán sértette meg a békét –, Kanizsa visszaadását és az Erdély felett gyakorolt uralom megszüntetését követelték.⁵⁸ A török feltételeket visszautasították, méltatlannak találva az adófizetést, újra felhozva azt a vitás kérdést, hogy jogilag kinek is a tulajdona Magyarország. A törökök a viszontválaszt csak halogatták, így a tárgyalás kudarcba fulladt.⁵⁹ A követelések a későbbiekben nem sokban módosultak, bár eleinte Győr vára is vitatott kérdésként szerepelt, de a török fél hamar feladta e szempontból az álláspontját.⁶⁰ Az újabb fordulót június tizenhatodikára tűzték ki.⁶¹

A tárgyalásokat erősen befolyásolták az erdélyi események. Mihály vajda Erdély és Havasalföld elvesztése után (1600. szeptember 18., Miriszló és 1600. november 25., Argeş) az év elején Prágába menekült, felajánlva szolgálatait Rudolfnak. Februárban az erdélyi rendek megelégtették a Mihály ellen behívott Basta intézkedéseit és seregeinek garázdálkodásait, s Csáky István vezetésével Báthori Zsigmondot immár harmadszor fejedelemmé választották.⁶² Basta nem tehetett mást, minthogy kivonult, ugyanis az előző év végén elbocsátotta seregét, de Rudolf ezt nem hagyta annyiban, hanem erősítést küldött hozzá Mihály vajdával együtt. Siker esetén Mihály, mint császári hűbéres csupán Havasalföldet kapta volna meg.⁶³

Báthori, Jeremiás moldvai vajdától és a törököktől remélt segítséget. Júniusban katonákat kért a nagyvezírtől, aki ezt meg is ígérte, sőt biztosította Zsigmondot, hogy szükség esetén Erdélyt és Felső-Magyarországot is kész elfoglalni, jelezve ezzel azt, hogy Erdély nem tartozik a béketárgyalások alatt álló Magyarországhoz.⁶⁴ A császári küldöttség is hasonló álláspontú instrukciót kapott a területi kérdésekre nézve, miszerint a törököknek nem szabad engedelményeket tenni.⁶⁵

Erdély fontosságára utalnak azok a mindkét oldalról elhangzott felszólítások is, melyek a terület ügyeibe való beavatkozás esetén a béketárgyalások azonnali beszüntetését helyezték kilátásba. Így tett Ibrahim nagyvezír, amikor Mihály vajda megbüntetését követelte a császártól,⁶⁶ Mehmed kethüda figyelmeztetése, miszerint a császári sereg támadása Erdélyben hátráltatóan hatna a békére,⁶⁷ illetve Nádasdy felszólítása, hogy véget érhetnek a megbeszélések, ha a nagyvezír katonai támogatást nyújt Báthori Zsigmondnak.⁶⁸

⁵⁶ Ortelius, 496.

⁵⁷ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 175–176.

⁵⁸ Zinkeisen, Johann Wilhelm: Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa. Dritter Theil. Gotha, 1855. 615. (a továbbiakban: Zinkeisen)

⁵⁹ Ortelius, 497.

⁶⁰ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 175.

⁶¹ ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 140. fol. 68–69.

⁶² Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla. I. kötet: A kezdetektől 1606-ig. Budapest, 1986. 531.

⁶³ Illésházy 88.

⁶⁴ Gömörly Gusztáv: Adalékok az 1601–1602. évi erdélyi hadi eseményekhez. Hadtörténelmi Közlemények, 1897. 77.

⁶⁵ Documente privitoare la Istoria Romanilor. Vol. XII. (1594–1602). Al Colectiü „Hurmuzaki”. Adunate și publicate de N. Iorga. București, 1903. 1190–1191.

⁶⁶ Hurmuzaki, Eudoxiu: Documente privitoare la Istoria Romanilor. IV/1. (1600–1649) București, 1882. 256. (a továbbiakban: Hurmuzaki)

⁶⁷ MOL E185 191. fol. 13.

⁶⁸ Hurmuzaki 256–257.

A június tizenhatodikai tárgyalás feltételezhetően elmaradt, ugyanis az egyik főmegbízott, a kethüda nem érkezett meg, s Murád pasa – állítása szerint – még két hét elteltével sem rendelkezett róla információval. Eközben a császári tárgyalóküldöttség türelmetlenül és egyre bizonytalanabban várákozott Komáromban.⁶⁹

Az új időpontot Ortelius szerint július 12-ében,⁷⁰ míg Istvánfi szerint július 15-ében jölték meg.⁷¹ Ez a találkozó is elmaradt, mert a kethüda érkezése felől továbbra sem érkezett semmi érdemleges hír Oroszi András váci kapitány kémeinek jelentésén kívül, miszerint Mehmed azért késik, mert Isztambulban lázadás tört volna ki.⁷² A küldöttek türelmetlensége és bizonytalansága egyre nőtt az Eszéknel gyülekező 15–20 ezres török sereg⁷³ és a közelben portyázó tatárok hírére.⁷⁴ Megnyugtatóskra a budai pasa közölte, a sereg csupán Eszékig halad, ahogy azt a kethüda Nádasdynak is írta.⁷⁵ A helyzet mentésére azt is felajánlotta, hogy Pozsonyban, sőt Bécsben is kész tárgyalni, igaz, magával Mátyás főherceggel, megkérdőjelezve ezzel szándékának komolyságát.⁷⁶ Murád pasa a kisebb csaták tiltására vonatkozó parancslevelét is készen állt elküldeni a császárnak, hogy lássák a békekötésre való törekvés igaz szándékát.⁷⁷

A császári tárgyalóküldöttség már július közepére szép lassan feloszlott, elhagyva Komáromot.⁷⁸ Addig Eörsy Péter esztergomi várnagy látta el a közvetítői szerepet a török fél és a Bécsben tartózkodó Nádasdy Ferenc között. Eörsy szerzett híreire alapozva nem hitt a török komoly elhatározásában, és ezt többször Nádasdy tudtára is adta.⁷⁹

A Haditanács július 16-án ülésezett, s döntött Kanizsa ostromáról is. Mivel nem történtek hadi előkészületek,⁸⁰ a tárgyalások folytatódhattak. A felkészülés késlekedésében nemcsak a megbeszélések, hanem a felszerelés hiánya is szerepet játszott.⁸¹ Nádasdy ezt követően tíz nap haladékot adott Murád pasának a kethüda érkezése pontos dátumának megadására.⁸² Nádasdy ezek szerint nem vette figyelembe Pográny Benedek dunáninneni kerületi főkapitány-helyettes jelentését. Pográny a békekötés lehetetlenségéről írt, ha a császáriak nem adják át a törököktől elfoglalt végvárakat. Az információit három elfogott török vallomására alapozta.⁸³

Július közepére szereztek hírt a kethüda felől, miszerint háromezer emberével már Tolnánál jár,⁸⁴ s arról is, mi volt késésének az oka. Ibrahim nagyvezír ugyanis július 9-én el-

⁶⁹ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 5.

⁷⁰ Ortelius, 497.

⁷¹ Istvánfi 852.

⁷² ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 45.

⁷³ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 55. Ugyanakkor a kethüda 80 ezer fős seregéről ír, amit Eszéknel hagy. MOL, E185 191. fol. 20.

⁷⁴ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 43. fol. 44.

⁷⁵ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 5.

⁷⁶ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 47.

⁷⁷ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 53.

⁷⁸ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 53. fol. 93.

⁷⁹ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 55. fol. 66–67. fol. 108–109.

⁸⁰ Banfi, Florio: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai. Hadtörténelmi Közlemények, 1940. 145. (a továbbiakban: Banfi)

⁸¹ Kárfy Ödön: Adalék a 1601-iki hadieseményekhez. Hadtörténelmi Közlemények, 1916. 227–228. (a továbbiakban: Kárfy)

⁸² ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 93.

⁸³ MOL, E185 27. fol. 42–43.

⁸⁴ MOL, P707 5. fol. 203.

halálozott,⁸⁵ s Mehmed azt a parancsot kapta ezután, hogy várakozzon Eszéknel, amíg hivatalos értesítés nem érkezik a továbbiakról. Ez idő alatt az Isztambulból kapott parancsok alapján – még a nagyvezír halála előtt – a szultán Murád pasára, a kethüdára és a budai beglerbégre bízta a további tárgyalásokat, szerdárnak pedig az Ibrahim által megnevezett Lala Mehmed ruméliai beglerbéget nevezte ki.⁸⁶ A kethüda érkezését megvárták – Nádasdy feltehetően ragaszkodott jelenlétéhez –, amit hét-nyolc napban becsültek meg. Biztosították tárgyalási szándékukról Nádasdyt – Murád pasa a békekötésre vonatkozó szultáni parancsot eredetiben is elküldte⁸⁷ –, miszerint a békekötés nem Ibrahim, hanem a szultán akarata volt.⁸⁸

A következő tárgyalási fordulót immár megtartották Esztergomban, még hozzá augusztus harmadikán.⁸⁹ A császári küldöttség tagjai nagy várakozással tekintettek ennek elébe, különösen a törökök – vélt – szorult helyzete miatt,⁹⁰ de ennek ellenére a megbeszélések sikertelenül záródtak.⁹¹

Az egész tárgyalási folyamatra a kölcsönös bizalmatlanság és bizonytalanság nyomta rá a bélyegét. A törökök a májusi tárgyalás ideje alatt élelmiszert juttattak be Kanizsára, ötezer gyalogossal és kétezer lovassal egyetemben.⁹² Ibrahim nagyvezír pedig attól tartott, hogy a császáriak és Mihály vajda harapófogóba ejti seregét Esztergomnál.⁹³ A békekötési procedúra ideje alatt a felek megállapodtak abban, hogy minden harci cselekményt megtiltanak, amit aztán mindkét oldalon többször is megszegtek. Elsősorban a szabad hajdúk és a tatárok okozták a legtöbb problémát.

A szabad hajdúk a magyaroknak is rengeteg gondot okoztak, nem csak a törököknek. Nem álltak senki szolgálatában, így megélhetésüket csak rablás és fosztogatás útján tudták biztosítani. Az országgyűlésen a rendek kötelezővé tették ellenük a megyei felkelést, s maga a főherceg a központi kormányzat tehetetlenségét enyhítve, s főleg a rendek megnyugtatására ígéretet tett minél több szabad hajdú királyi szolgálatba vételére.⁹⁴ A törökök a hajdúk akcióit kiváló ürügyként használták fel jobb tárgyalási pozíció eléréséhez. Ilyen volt a hajdúk márciusi hídégetése Szekszárdnál, majd a tolnai palánk felgyújtása,⁹⁵ az augusztusi tárgyalások ideje alatt a Pest körüli portyázások,⁹⁶ továbbá az év folyamán még a Duna mentén, Pécsnél, Siklósnál, Mohácsnál,⁹⁷ ami kitűnő lehetőségként szolgált a császári fél megbízhatatlanságának demonstrálására. A kethüda a későbbiekben éppen a hajdúk garázdálkodásait tette meg a tárgyalások sikertelenségének okaként.⁹⁸

⁸⁵ GOR IV. 313.

⁸⁶ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 137.; Török történetírók, III. 159. 304.

⁸⁷ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 137.

⁸⁸ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 112–113.

⁸⁹ Jezsuita Okmánytár I/1. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606. Sajtó alá rendezte: Balázs Mihály, Kruppa Tamás, Lázár István Dávid, Lukács László. Szeged, 1995. 29. számú levél.

⁹⁰ Benda Kálmán: Nyáry Pál és Várday Kata levelezése 1600–1607. Kisvárd, 1975. 24.

⁹¹ Jezsuita Okmánytár I/1. 29. számú levél.

⁹² Ortelius 496.

⁹³ Veress, Andrei: Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești. VI. (1600–1601) București, 1933. 375.

⁹⁴ MOE IX. 473–474.

⁹⁵ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 332.

⁹⁶ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 178.

⁹⁷ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 334–335. fol. 286.

⁹⁸ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 286.

A tatárok fosztogatásaitól, dúlásaitól sem menekült meg az ország, a császári fél tiltakozásai szerint megfordultak az Ipoly mentén, Pest, Szolnok körül, Péterváradnál,⁹⁹ de Murád pasa ezekre azzal felelt, hogy a tatárok nem állnak a szultán szolgálatában, így befolyása sincs rájuk.¹⁰⁰

A hajdúk és tatárok akcióin kívül magyar–török csatározások is előfordultak; márciusban négyszáz fehérvári török támadt Palotára, júniusban negyven győri katona keltett zavart Székesfehérváron, szintén júniusban az esztergomi magyarok és a budai törökök csaptak össze Zsámbéknál,¹⁰¹ júliusban a bolondvári törökök dúlták fel Keszthelyt.¹⁰²

A császáriak ezt követően felhagytak a további tárgyalásokkal, arra jutva, hogy a törökök nem gondolták komolyan az eddigieket sem, s a viszonylagos békét csak Anatólia pacifikálására használták fel.¹⁰³ Véleményüket erősítette Basta, Báthori Zsigmond elleni geroszlói győzelme, mely épp az augusztusi tárgyalás napján történt. Ezzel a sikerrel a Habsburgok lépéselőnybe kerültek Erdélyben. Augusztus kilencedikén Mercoeur herceg megérkezett Győrbe, s megkezdte a Székesfehérvár elleni támadás szervezését.¹⁰⁴ A törökök viszont nem kívánták az alkudozásokat befejezni, s immár az adott status quo elismerése alapján lettek volna hajlandók békét kötni. Szerepelt még további követeléseikben Vác lerombolása, és az adózás érvényesítése Esztergomra, Nógrádra, Szécsényre és a füleki szandzsákra is.¹⁰⁵ Ezek az irreális követelések válasz nélkül maradtak, s ezért augusztus végére a törökök a tárgyalásokat befejezettnek tekintették.¹⁰⁶

Ibrahim nagyvezír halála bizonyos zavarokat okozott a török hadvezetésben. Utóda, Jemiscsi Haszán, vonakodott Magyarországra jönni, s Lala Mehmed pasára kívánta bízni a magyarországi seregek vezetését, de a parancs alapján nem tehetett mást, s augusztus huszadika körül útnak indult Belgrádba, ahová szeptember nyolcadikán érkezett meg.¹⁰⁷ A kinevezett szerdár, Lala Mehmed pozíciója is homályos, mivel Mehmed kethüda a későbbi dokumentumokban magát nevezi a szultán által kinevezett szerdárnak.¹⁰⁸

A nagyvezír Belgrádba érkezésének másnapján megkezdődtek a császári hadmozdulatok. A Székesfehérvár ellen induló csapat Mátyás főherceg névleges főparancsnokságával és Mercocur tényleges vezetésével 28 ezer fővel ekkor kezdte meg a vár ostromát.¹⁰⁹ A herceg elhitette a budai pasával, hogy Buda ellen készül, aki Fehérvárról is vont ki erőket a védelemre.¹¹⁰ Az 500–1000 fő körül mozgó védők tizenegy napig tartották magukat, s szeptember 20-án megtörtént Székesfehérvár visszafoglalása.¹¹¹

A császári sereg gyengítését szolgálta volna török részről Mercoeur herceg eltávolítása, aki a törökökkel jó viszonyban lévő francia király rokona volt. A szultán erre hivatkozva követelte a visszahívását IV. Henrikttől, aki azzal érvelt, hogy Mercoeur, mint Lotharingia hercege a német-római császár alattvalója teljesen jogosan vesz részt a háborúban. A törökök Párizsba küldték a szultán házi orvosát, Bartholomey Courresit követelésük elérésére,

⁹⁹ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 44. fol. 45.

¹⁰⁰ ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 140. fol. 68–69.

¹⁰¹ Gömörly Gusztáv: Székesfehérvár visszavétele 1601-ben és újbóli elvesztése 1602-ben. Hadtörténelmi Közlemények, 1892. 307. (a továbbiakban: Gömörly 1892.)

¹⁰² ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 48.

¹⁰³ Kárfy 225–226.

¹⁰⁴ Gömörly 1892. 309.

¹⁰⁵ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 174.

¹⁰⁶ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 190.

¹⁰⁷ Török történetírók III. 304.

¹⁰⁸ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 190. fol. 286.

¹⁰⁹ Tóth 330–331.

¹¹⁰ Fethrentheil-Gruppenberg 219.

¹¹¹ Tóth 332.

aki nem járt sikerrel.¹¹² Ugyanakkor Ibrahim nagyvezír is Európába küldött két francia renegátot, vagy az Európát járó perzsa követség pozícióinak rontására, vagy közvetítő szerzésére a folyamatban lévő béketárgyalásokhoz.¹¹³

Szintén szeptember kilencedikén érkezett Kanizsa alá a Ferdinánd főherceg vezetete másik sereg 24 ezer fővel, s ehhez csatlakozott a tízezer fős pápai kontingens, Aldobrandini szeptember tizenhatodikai halálát követően Flaminio Delfini parancsnokságával. A sereget megosztották a parancsnok személye körüli viták, Ferdinánd ugyanis átadta ezt Vincenzo Gonzaganak, a mantovai hercegnek, ami viszályt okozott a táborban, így végül Orfeo Galeani kapta meg e tiszteket.¹¹⁴ A 900 védő Tirjáki Haszán pasa vezetésével eredményesen állt ellen,¹¹⁵ bár az ostromlók helyzetét rontotta az esős időjárás, a műszaki felszerelés és legénység hiánya, s a gyakori dezertálások is.¹¹⁶

A törökök Székesfehérvár elestének és Kanizsa ostromának hírére valószínűleg időhúzás szándékából – hogy a nagyvezír könnyebben juthasson fel – ismét felajánlották a béketárgyalások felújítását a magát szerdárnak nevező Mehmed kethüda révén. A kethüda feltehetően ezzel pozícióját akarta növelni. Mehmed szultáni kinevezésre hivatkozott, s egy hét alatt kívánta tető alá hozni a békét.¹¹⁷ Jemisci Haszán közben útban járt Fehérvár felé, ahová október kilencedikén érkezett meg. A két sereg Sárrétnél csapott össze október 10-én, 13-án és 15-én. E csatározások császári győzelemmel zárultak.¹¹⁸ Az utolsó ütközetben életét vesztette a budai beglerbég és Mehmed kethüda is.¹¹⁹ A későbbiekben Haszán rajtaütésszerű támadásokkal próbálta bevenni a várat, sikertelenül. Október huszonötödikén a török sereg visszafordult, egy részük a nagyvezír vezetésével Kanizsa megsegítésére indult, a katonák azonban november hetedikén Szigetvárnál fellázadtak, kieroszakolva ezzel a téli szállásra való vonulást.¹²⁰

Kanizsa ostroma november tizenötödikéig tartott. Több rohammal sem sikerült bevennie a császári seregeknek, pedig a török védők már alig rendelkeztek élelemmel és lőporral. Az ostrom végét a lehulló hó döntötte el, visszavonulásra készítette Ferdinánd főherceg hadát.¹²¹

A béketárgyalások így ebben az évben sem vezettek eredményre, noha kezdetben mindkét fél erre törekedett. E mögött inkább a két birodalom súlyos problémái álltak, aminek időleges elhárítását a császári félnek sikerült gyorsabban megoldania, maga javára fordítva ezzel a kezdeményezés lehetőségét. A Habsburgok végül megkapták a kért anyagi és katonai támogatást, az erdélyi helyzetet is a maguk javára billentették. A török fél augusztus elejére tudott viszonylagos rendet teremteni a hátszágban, ami már későnek bizonyult egy magyarországi hadjárat megindítására. Az augusztus utáni török felajánlkozások már csak időhúzó jelleget öltöttek, a harcok kitolását vagy legalábbis a török sereg rendezését és felvonulását szolgálták. A béke főleg a sokat szenvedő magyar területeknek jelentett volna megnyugvást – erre utal Nádasdy Ferenc a legapróbb részletet átölelő szervezőmunkája –, de a Magyarországon állomásozó török hadsereg és a török végvárak számára is fontos lett volna. Ibrahim nagyvezír alig tudta seregét élelemmel ellátni, fizetni, aminek következtében a fegyelem betartatása is nehezebbé vált, így ha egy béke nem is, de egy fegyverszünet a pozíciók stabilizálódását jelenthették volna.

¹¹² Zinkeisen 647.

¹¹³ Brown 458.

¹¹⁴ Banfi 144. 151.

¹¹⁵ Istvánfi 854.

¹¹⁶ Banfi 154.

¹¹⁷ ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. I. fol. 286.

¹¹⁸ Magyarország hadtörténete I. 226.

¹¹⁹ Kanizsa (1600–1601). közli: Vámbéri Ármin. Századok, 1887.

¹²⁰ Tóth 340.

¹²¹ Tóth 344.

OKMÁNYOK

A alábbi okmánytárunkban zömében az 1601-es évi sikertelen török–magyar békekötési kísérletére vonatkozó forrásokat mutatjuk be. Forrásközlésünk alapját a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Turcica anyagából származó levelek alkotják. Kutatásaink során feltűnt, hogy a budai pasák, illetve a magyarországi török méltóságok magyar nyelvű leveleinek kiadásakor egy néhány évnyi hiátus keletkezett. Takáts Sándor, Eckhart Ferenc és Szegfű Gyula szerkesztésében jelent meg 1915-ben *A budai pasák magyar nyelvű levelezése*. I. kötet, amely az 1553–1589 közötti anyagot tartalmazza. A szerkesztők a legteljesebb forrásanyag megjelentetésére törekedtek, így a bécsi levéltárak mellett a hazai gyűjteményeket is feldolgozták, magyar nyelvű török levelek után kutatva. A folytatás sokáig váratott magára, melyet Bayerle Gusztáv jelentetett meg Bloomingtonban.¹²² Az előző vállalkozással szemben az 1590–1593 közötti levélváltás anyaga egyedül a bécsi levéltár Turcica gyűjteményére épül. Az értékéből azonban ez a tény keveset von le, hiszen az első kötet kiadói több mint 90%-ban innen vették az okleveleket. Újabb évtizedek teltek el amíg, s végre ismét itthon, sor kerülhetett a vállalkozás folytatására. Szintén Bayerle Gusztáv gondozásában jelent meg Kádizáde Ali budai beglerbég 1604–1606 közti magyar nyelvű levelezése.¹²³ Ebben a kötetben a legelső kiadási elveket vették alapul, s az okmányokat mind a bécsi, mind pedig a Magyar Országos Levéltár anyagából válogatták.

A feldolgozások közül tehát kimaradt az 1594–1603 közötti tíz esztendő, amely évek nagyon fontos szerepet játszottak a magyar történelemben. A tizenöt éves háború idején a Habsburg Birodalom és az oszmán állam egymással véres háborúkat viselt ugyan, de a magyarországi török hatóságok és a császárváros között a levelezés mégsem szünetelt. Különösen megélelnkült a kapcsolat akkor, amikor a két nagyhatalom lassan felélte a tartalékait, s egyre komolyabban vette a két hadjárati idő közötti béketárgyalásokat.

Ismereteim szerint eddig még nem született kísérlet arra, hogy egy béketárgyalás szinte teljes fennmaradt anyagát bemutassa. Eredeti szándékunk szerint az 1601-es tárgyalások teljes anyagának közlését terveztük. Utóbb ettől részben el kellett térnünk. Elkezdtük kiegészíteni a HHStA Turcica anyagát a Magyar Országos Levéltár állagaiból. Feltárásunk során összesen negyven körüli oklevelet találtunk, ami a legmerészebb reményeinket is túlszárnyalta, de azt is jelentette, hogy a levéltári kutatásokat egy ponton le kellett zárni. Nem kétséges tehát, hogy további anyagok is felbukkanhatnak a későbbiekben. A feldolgozott anyagot végül is szelektálnunk kellett, most csak a békekísérlet folyamatára nézve legérdekesebb okmányokat adjuk közzé. (Reményeink szerint a fennmaradó leveleket, illetve a német és török oklevelek eredeti szövegeit is megjelentethetjük a közeljövőben.)

Az okmányok három nyelven születtek. A 16. századtól a budai pasák legnagyobb mértékben a magyar nyelvet használták a Béccsel való kapcsolattartásra. Mivel a kutatásaink Bécsben kezdődtek, lehetőségünk volt a közölt iratokat eredeti példányokból lemásoltatni. A magyarországi levéltári kutatás azt mutatja, hogy a dokumentumok a tárgyalással kapcsolatba került méltóságok között másolatban is terjedtek, úgyhogy a hazai levéltárak is őrzik a most megjelenő okmányok szövegének egy részét.

A török hatóságok másik levelező nyelve természetesen a török volt. Közvetlenül a tárgyalással kapcsolatban egyetlen eredeti török okmányt őriztek meg Bécsben, Murád pasa levelét, amelyet Pezzen császári tanácsosnak küldött a béketárgyalások folytatásáról.¹²⁴

¹²² Bayerle, Gustav: *Ottoman Diplomacy in Hungary. Letters from the Pashas of Buda 1590–1593*. Bloomington, 1972.

¹²³ Bayerle, Gustav: *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604–1616*. Budapest, 1991.

¹²⁴ 18. számú irat.

A bécsi udvar elsősorban a német nyelvet használta az ügyvitel folyamán. Okmánykiadásunkban három német nyelvű oklevelet közlünk, mely közül kettőt Mátyás főherceg írt Nádasdy Ferencnek, mint a keresztény békeküldöttség tagjának.¹²⁵ Külön figyelmet érdemel egy hosszú német nyelvű levélfordítás,¹²⁶ melynek eredetije nem maradt fenn, s nem derül ki, hogy magyar vagy török eredetiből készült-e a jelenleg ismert változat. A feldolgozás közben úgy tűnt, hogy az eredeti okmány nyelve talán török lehetett. Egyáltalán nem különleges, hogy egy magyar vagy török levelet németre fordítva őriztek meg Bécsben. Mivel a magyarországi hadi események a Haditanács kompetenciájához tartoztak, az ide kerülő okleveleket fordításban nyújtották be, hogy a tanács tagjai érdemben foglalkozhassanak velük.

Nem ismert, hogy ekkoriban kik lehettek a magyar és török okmányok fordítói, valószínű azonban, hogy az udvarnál szolgáló magyarokról van szó. Ilyen volt például Illésy János tolmács, aki a tizenöt éves háború utóján fordította németre a beérkező török leveleket.¹²⁷

Nem szorosan az 1601. évhez kapcsolódik, de tartalma és iratfajtája szempontjában érdekes okmánytárunk első darabja. Az oklevél 1600 tavaszán, április végén keletkezhetett. Dátumot nem vezettek rá, de a benne leírt események erre az időpontra utalnak. Az egri beglerbég személyi megbízottja, kethüdája (kahja, tihája) küldte Belgrádból. Ismert, hogy a magasabb török méltóságok a Portán, illetve a nagyvezír mindenkori székhelyén személyes ügyvivőket tartottak, akik egyrészt a felmerülő problémákat intézték, bonyolították uruk levelezését, másrészt eljártak a jobban fizető állások megszerzésében is, mind uruk, mind annak valamely embere érdekében. A hódoltság területéről kevés hasonló oklevél maradt fenn. Legutóbb Fodor Pál dolgozott fel egy iratcsomót a 16. század közepéről.¹²⁸ Az oklevélből tulajdonképpen megismerjük a kethüda hivatalt betöltők minden feladatkörét.

A legfontosabb ezek közül bizonyára a fizetett katonák zsoldjának előteremtése volt. Mint az alábbi iratból láthatjuk, a birodalomban igen nagy volt az infláció. A központi költségek az 1580-as évekre annyira megnöttek, mind a bürokratikus apparátus, mind a túlméretezett hadsereg fenntartása miatt, hogy az oszmán pénzügyi kormányzat megoldást keresve, az akcse leértékelésével kísérletezett.¹²⁹ Azonban a nyugatról érkező olcsó ezüst, majd a tizenöt éves háború a helyzetet egyre kilátástalanabbá tette. Az oklevél nagyon szemléletesen mutatja be, hogy milyen „köznelharcot” kellett vívnia egy kethüdának, hogy a szükséges pénzt, megfelelő minőségben – esetleg Ragúza évi adójából – meg tudja szerezni a többi követelődző orra elől. Szintén az oszmán állam anyagi és morális romlását, a központi hatalom gyengülését mutatja a kethüda biztatása, hogy az egri pasa ossza szét a közelében lévő szultáni hász birtokokat az emberei között.

A tárgyalat iratból hallunk arról is, hogy Szolnokon a pénteki ima lebonyolítására szolgáló dzsámi épült, melynek alapítványához az egri pasának is köze volt. Az is elképzelhető, hogy ő vagy valamely elődje építhette azt.

Fontos szerepet játszott a kethüda abban, hogy előjárója klientúrájának jól fizető állást biztosítson. Ezek aztán az új pozíciójukban sem feledkeztek meg jötevőjükről, s így jöttek létre azok a hatalmi csoportosulások, amelyek egy-egy frakciót alkotva behálózták az egész

¹²⁵ 4. és 19. számú iratok.

¹²⁶ 21. számú irat.

¹²⁷ Például: ÖSt HHStA Türkei I (Turcica) Kt. 91. (1607–1608) fol. 5. (A bécsi udvar mellett működő magyarok archontológiáját Pálffy Géza kutatásaitól varjuk.)

¹²⁸ Fodor Pál: Kie legyen Pankota? Érdekcsoport és érdekérvényesítés az oszmán hatalmi elitben a 16. század közepén. In: Szultán és az aranyalma. Budapest, 2001. 67–82.

¹²⁹ Fodor Pál: Az oszmán pénzügyrendszer 16. századi válságáról. Megjegyzések az 1585/89. évi leértékelésről. Aetas, 1999. 4. szám. 27–40.

birodalmat, s magát a fényes Portát is. A jelentésből az is kiderül, hogy az egri pasának a tartományától távol, Zomborban is voltak érdekeltségei. Dávid Géza tanulmányaiból ismert, hogy egy-egy család milyen széles földrajzi térségben volt képes gazdasági pozícióinak megtartására.¹³⁰

Utolsóként a friss portai hírek megszerzését, szállítását kell a kethüda feladataként megemlítenünk. A tárgyalt jelentésben két olyan birodalmi jelentőségű ügyről emlékezik meg, amelyek a kor történelmi irodalmát is érdekelték. Az egyik a portai lovas alakulatok 1600. áprilisi lázadása volt, melynek során megölték a nagy befolyással rendelkező kirát, egy Spanyolországból menekült gazdag zsidó nőt. A kira a szultáni hárem hölgyei számára folytatott vásárlásokat, majd megszerezte a pénzverés jogát is. Azért lett a lázadás áldozata, mert a portai alakulatokat rossz pénzzel akarták kifizetni.¹³¹ A másik összbirodalmi jelentőségű ügy Kara Jazidzi lázadása volt keleten, melynek történetét a tanulmányban is említettünk.

Hogy a kérdéses okmány miként került a bécsi levéltárba, biztosan nem tudjuk. Valószínű azonban, hogy a levél kézbesítője a portyázó magyar katonák hálóján akadt fenn. Úgy járhatott, mint az okmányban is megemlített elődje, akit a kethüda értesülései szerint is az „útonálló” tartóztattak fel. A levél tehát nem ért célba, mint ahogyan a korábbiak sem. A kézbesítő vélhető tragédiája azonban egy fontos forrást adott a kezünkbe a határvidéki török pasák és a központi hatalom kapcsolattartásának történetéhez.

*

¹³⁰ Például: Dávid Géza: Az első szegedi bég, Dervis életpályája. Aetas, 1999. 4. szám. 5–18.

¹³¹ Selânikî Mustafa Efendi: Tarih-i Selânikî. II. (1003–1008 / 1595–1600) Kiadta: İpşirli, Mehmed. 854–857.; Dânişmend, III. 201. (Eszerint az esemény 1600. április 1-jén történt.); Legújabbán említi: Fodor Pál: Egy antiszemita nagyvezír? In: Szultán és az aranyalma. Budapest, 2001. 110. 143. Különösen: 128–130.; Érdekes velencei eredetű forrást találunk magyar nyelven a fenti ügyre a Protocollum Báthorianum című gyűjteményben (OSzKK Fol. Hung. 37. fol. 274r-v.)

„Velencéből 13. Maii Anno 1600.

Az menemű leveleink érkeztek ez héten Constantinopolból, mellyekben ilyen esetek és újságok értésünkre löttek, hogy az szpáhiák és jancsárok az török császárnak rebellisek lettek, úgy annyira, hogy teljességgel magokban eltökélvén, az császárt hogy meg öljék, és helyében mást válasszanak. Mely szándékokat, az császár mikor meg értette volna, imlóban rajta meg ijedt, és mindjárt az egy régi vén eszes kapudzsi basáját, az fel támadot szpáhiák és jancsárokhoz ki küldötte, megérteni akarátjokat. Kinek válasza lévén, kívánta töllök, hogy tíz, vagy tizenkettőt válasszanak magok közül, kik személy szerint az császárhoz be menjenek, vele beszélni, mely meg lött. És ez be választott tíz török az császárral személy szerint szólván, panaszkodások ez volt, hogy ő rajta sok méltatlan dolog esnék, es az császár felől is rútt gyalázatos hírek forognak, kit immár ők ugyan tovább nem szenvedhetnek, hanem azt kívánják, hogy ő maga az császár ki jöjjön közükbe. És mindeneiket meg értsen meg lásson, mint forgot eddég köztök az dolog. Mert egy gonosz zsidó asszonyállat, kinek Seraglióban (=szerájban) nagy autoritása lévén, minden török asszonyállatok, avagy szultánok előtt, ilyen dolgot cselekedett, hogy minden fő tiszteket külön külön féle színék alatt pénzért, adományért szerette és adta. Azért azt kívánjuk, hogy szabadságok legyen az zsidó asszonállattal és marhájjával azt cselekedni, valami kedveknek tetszik. Látván ezért az császár az dolognak félelmes voltát, hogy életének el vesztésében jár, és azt különben nem proveniálhatná, mindjárt az tíz választott törököknek erszényit valóban arannyal meg tölté, és amellet őköt sok ígéretivel csendesítette le. Az zsidó asszonyállatot is mindjárt kezekben adá, melyet az szpáhiák és jancsárok azonnal koncról koncra hányának, házát meg dúlták, holot aranyat, pénzt egy milliónál többet találtak. Es ha török császártól maga édes anyját, ki sok efféle dolgoknak oka volt, kívánták volna, azt is félelmében az császár kezekben atta volna. Meg tetszik azért ilyen dolgokból, hogy nem az császár immár az ő urok, hanem az ő szpáhiái és jancsári parancsolnak neki. Etc.”

Végül az alább következő oklevelek közlési szabályait foglalom össze. Eredetileg az okleveleket a korabeli helyesírás szerint, betűhíven dolgoztuk fel. A munka során ártírtuk és lefordítottuk a német és török okmányokat. Azonban figyelemmel kellett lennünk a forrásközlésnek helyet adó *Aetas* hagyományaira és olvasóközönségére. A könnyebb érthetőség kedvéért a magyar nyelvű iratokat a korabeli kiejtés, de a mai helyesírás szabályai alapján írtuk át. A neveket, helyneveket azonban az előfordulásuk szerinti állapotban tartottuk meg. (Mivel a számítógépes szerkesztés lehetőségei a korábbi szövegkiadásoknál nagyobbak, kísérletképpen a levelekből kihúzott szavakat is megtartottuk a szövegben.) A török és német okleveleket magyar fordításban közöljük, ahol fontosnak tartottuk az eredeti kifejezés visszaadását, azt a szöveg közben, néhány esetben lábjegyzetben mellékeljük. A török hely- és személyneveket a mai magyar kiejtés szerint írtuk le. Ahol szükséges volt az érthetőség kedvéért a szöveg kiegészítése, ott ezt – a szabály szerinti – szögletes zárójel közé illesztettük.

1. Az egri beglerbég¹³² kethüdájának jelentése urának 1600. május.

ÖStA HHStA Türkei I. Kart. 86. (1601. VII–XII.) Konv. 1. fol. 311. Török eredeti.

Moneytransfer, 15 thousand Forints arrived in Dubrovnik. Many thousand of transfer is soldiers' pay. That sum isn't enough, it's need to send more from Istanbul. Polish soldiers are fighting against Mihai. The archduke Maximilian gives help to Voivode Mihai. The Turk army have fought against Kara Yazici in Anatolia.

Belgrade, May 1601. (?)

Boldogságos és nagylelkű szultánom¹³³ nemes lábaporához szolgál[d] jelentése a következő: Tutszak Gazanfer aga kezéből most kaptam szultánom nemes leveleit. Nemes tartalmuk szerint hármít is megparancsolsz, szolgál megértette. Megparancsoltad, hogy juttassam a szerdár öméltségához a barátságodat kifejező leveledet], egy másodpercet sem késtem, beterjesztettem öngyagságánál. Ezek elolvasásakor azonnal írtak leveleket, mind a pénz (hazíne = kincstár) mind pedig az ellátmány ügyében, s azokat innen el is küldték. Amikor a [levél vivője] Dimitrokcsa közelében, egy Barszul nevű helyre ért, egy útonálló kurafival (quttâ' u t-tariq harámzâdesine rast gelüb) találkozott, s a nevezett szegényt (Tutszak Gazanfert) megölték. Az arról jövők hozták ennek a hírt. Ezenkívül két-háromszor írtam s küldtem leveleket. Nem tudom, hogy boldogságos jelenlédhez eljutottak-e? Ha a pénz és az ellátmány ügyeire kérdeznél, boldogságos szultánom, [azt válaszolom], hogy az ellátmányt többnyire kiadták s a kocsikra felpakolták. Tudatom boldogságoddal, hogy kiadtak harminc ezer jó pénzt (sikke-i hasene), [de a dolog] leállt, mivel arra utasítottál, hogy „néhány új oszmáni akcsét szerezz.” Ilyet nem kaptam, mivel hogy ott oszmáni akcse nem található. Mind ezen szolgálád, mind pedig Ali efendi szolgálád, a nagyvezír öfelségével együtt különösen követelőztünk és tolakodtunk, de oszmáni akcsét nem kaptunk. Most viszont rendkívüli (műsteqill) követ érkezett azzal a hírrel, hogy „a dubrovnyiki pénzzállítványt (Dubrovenedik hazínesi), amely összesen 15 ezer forint, kiadták, amelyet négy-öt nap múlva elindítanak Belgrádba,” amelyből ahány ezer akcsét csak fel tudunk venni, azt mind a zsold számára különítették el.

¹³² A török krónikákban nem találtam egyértelmű adatot arra nézve, hogy a kérdéses évben ki volt az egri beglerbég. Tomkó Viktor kutatásai azonban tisztázták a kilétét. Az a Bektás volt, aki az 1596-os egri ostrom után megkapta a szolnoki szandzsákbégiséget, s aki Istvánffy Miklós tanúsága szerint itt is született. 1598 augusztusában kapta meg az egri beglerbégiséget. Innen Temesvárra került szintén beglerbégnak és segítette Székely Mózeset a hatalomrajutásában. Bár úgy tűnik, hogy 1601 tavaszán egy rövid ideig ismét betöltötte a szolnoki bégiséget is. Tomkó Viktor: Török közigazgatás Szolnokon. A szolnoki szandzsákbégiség története. Szeged, 2003. Szakdolgozat az SZTE BTK könyvtárában. (Témavezető: Papp Sándor.) 27–30.

¹³³ A „szultánom” kifejezés nem az oszmán uralkodóra vonatkozik, hanem egy magasabb rangú méltóság megtisztelő megszólítása.

Ezenkívül Sehirköj (Šárköy)¹³⁴ adójából is úton van hét-nyolc ezer darab jó pénzérme, amelyet várhatóan szintén zsold számára rendelnek. Bizok az Istenben, hogy tíz napon belül megérkezik. Biztosítalak, hogy amint befut, azonnal [magamhoz] veszem és odaküldöm. Ez ügyben boldogságos szultánom, ne kételkedj komolyságomban (ciddâgum çekmeyesiz iken), azonban sokkal több pénzre lenne szükség, az kellene, hogy a Portáról az egész kincstárát elküldjék. Ha a kincstár a korábbiakhoz hasonlóan állna, [a pénzt] már jóval korábban felvettem és elküldtem volna. Boldogságos szultánom – légy egészséges –, nyugodjál meg, hogy bármilyen módon is kivitelezhető, illetve lehetséges lesz, az ellátás és a pénz megérkezésekor az ott lévő gázik¹³⁵ egységei törekedni fognak az [irántad] érezett vonzalmuknak hangot adni. A parancs azonban a boldogságos szultánomé.

Szolgája, Hadszi Haszán kethüda¹³⁶

Istenben bízva bizonyosnak tartom, hogy a pénzt és az ellátmányt öt, tíz napon belül útnak indítják hozzád. Most pedig a boldogságos szultánom kegyelmedtől azt kérem, hogy a mostanáig tartó késlekedést ne tartsad a mi gondatlanságunknak és figyelmetlenségünknek, tudott az örök Istennél, hogy szemüinkre még álom se jött. Ali efendi is pénztelenül ment el most, és tért haza. A pasa öfelsége (belgrádi beglerbég?) is a legtökéletesebb módon tevékenykedett, konfrontálódott (duruşup), a szerdár önagyágának¹³⁷ nem hagyott egy pillanatra sem nyugtot, éjjel nappal emberesen fáradozott. Most pedig boldogságos szultánomtól azt kérem, méltóztassál abban fáradozni, hogy itt minden dolgot idejében és bőségesen ismertesd. Boldogságos szultánom, ott tífelétek amennyi szultáni házbirtok csak van, azokat juttasd saját embereid használatába és kezelésébe. Ebben az évben a korábbi defterdár önagyágának a nyugállományba vonulása alkalmából egy falut adtak a házbirtokból 400 gurus értékben. Ha rákérdéznének arra, hogy [miért adtad az embereidnek] használatra [a szultáni házbirtokot] a fenti ügyre itt mindenki emlékezni fog, bár nem hiszem, hogy bármit is szólnának.

Moldva országának követe megérkezett, és arról tudósított, hogy Lengyelországból elég sok katona [jött] és Bogdán (talán Vitéz) Mihály nevű átkozott ellen támadást indítottak. A boldogságos szerdár önagyágának azt is jelentették, hogy a bécsi királytól pedig Maximilián nevű átkozott herceg egy bizonyos mennyiségű sereggel az átkozott Mihály segítségére ment. Boldogságos szultánom, a szerdár önagyágája nemes óhaja az, kegyelmedtől megállás nélkül érkezzenek ide a hírek. Kanber bég önagyágának 40 ezer akcsényi nyugdíjat utaltak ki, ezen kívül Sejh Ferhád efendinek, a prédikátornak (vâ'iz) és tanácsadónak (nâsih) is negyven [ezer] akcsényi nyugdíjat rendeltek; a kinevező irataik (berât) kiadása folyamatban van. Ha Szâlih aga szolgálád iránt érdeklődnél, ő jelenleg ágyban fekvő beteg, fekszik. Boldogságos szultánom, Szenâ efendi egy kis figyelmességet (se'âdet) kér nagyságodtól, ha alkalmat találsz arra, hogy az elküldésével jóindulatodat kifejezzed, rendkívüli megelégedésére fog szolgálni. Ezen szolgálodat magadhoz hívtad, amikor a szerdár önagyágától engedélyt kértem arra, hogy a pénzzállítmánnyal elmenjek, azt a választ adta, hogy „amíg nem jön valaki a helyedre, nem kapsz engedélyt.”

A kethüda bég¹³⁸ parancsot kapott arra, hogy az eszéki párkányt felegető ellenség ellen induljon. Innen elment és mostanában a Dimitroksával szembeni Tvarnik¹³⁹ nevű helyen a hadsereg összegyűjtésével foglalkozik. Jahja kethüda szolgálád megkapta a portai mütefferrika állást, ismételten nem kell kérelmezni. Amikor beadtam a szolnoki nemes dzsámid kegyes alapítványára vonatkozó ideérkezett kérelm[edet], azt válaszolták, hogy egy-két napig várakozzunk.

¹³⁴ Piot.

¹³⁵ Hitharcosok.

¹³⁶ Mivel az irat az eredetileg neki szánt laprészt betöltötte, az írója úgy fejezi be az utolsó sort, mintha ezzel a levél is lezárulna. Ezért olvassuk itt a záró formulát és a levélíró nevét. Itt látható a pecsét lenyomata is. Azonban még sok beszámolnivalója maradt hátra, s ezeket a margin, majd a szöveg feletti üres helyen, végül pedig a hátoldalon folytatta.

¹³⁷ Dámád Ibrahim pasa, nagyvezír, a hadjárat szerdárja.

¹³⁸ Valószínű, hogy az 1601. évi tárgyalások török főszereplőjével, Mehmed tihájával azonos.

¹³⁹ Talán Travnik Boszniában. Birken, Andreas: Die Provinzen des Osmanischen Reiches. Wiesbaden, 1976. 47.

Boldogságos szultánom, a portai ügyekről [szólván], az előkelő szolgálak (qul-i 'azîm) között általános felkelés tört ki, bementek a szultánhoz, előhozták a zsidó asszonyt, követelték a kirának¹⁴⁰ nevezett jól ismert átkozottat, majd megölték [azt]. Megtalálták a kezében néhány tekerét,¹⁴¹ mely Halil pasától¹⁴² származott, [amiért] Halil pasát le is váltották. Helyére Háfiz Ahmed pasa került. Történt még néhány ehhez hasonló dolog. Ezen szolgálak a portáról jövöktől értesült arról, hogy ott általános felkelés tört ki. Így vedd figyelembe! Csak az ima maradt hátra. A [fenti] így igaz!

Boldogságos szultánom, Musztafa szubasi is csókolja a nemes kezedet, végtelen üdvözléteit és imáit jelenti. Így igaz!

Boldogságos szultánom, a tevék közül néhány elpusztult, néhány megmaradt. Küldj egy nemes levelet, hogy szolgálak, a tevehajcsárok basija (sârbân başı) ne akadályozza, hogy az ellátmánnyal együtt Budára menjenek, s mindnyájan a hadjáratához csatlakozzanak.

A nemes levélben Ali efendit is említsd meg, azért, hogy egy bizonyos mennyiségű útiköltséget felvehessen, ezt [levelet] szolgálának, a tevehajcsárok vezetőjének kell átadnom, majd pedig az útiköltségek után nézek.

Boldogságos szultánom, amennyi lovunk, holmink, foglyaink csak Zomborban voltak, az ellenség mindet elragadta. Egy-két harcostársunk is csak nehezen menekült meg egy szál ingben glóriában (çiplaq ton gönlek ile). Ez ügyben, hogy micsoda helyzetben vagyunk, Allahon kívül senki sem tudja. A magasságos Allahban bízva a pénzszállítmánnyal Ahmed aga szolgálak is szultánom lábaporához fogja az arcát dörgölni, ez biztos. Ali efendivel együtt ezt intézi. Így igaz!

Ila a portai ügyekre kérdeznél, Halil pasán kívül senkit sem tettek várakozási állományba (ma'zul), az ő helyére Háfiz Ahmed pasa harmadik vezírt nevezték ki. A zsidó asszony nevű átkozottat megölték. Mifelénk hatalmas hadjárat indul. Jön az egész hadseregünk, közeledik. A janicsár aga¹⁴³ több mint húsz napja elhagyta Isztambul (İslâmbol), s az úton közeledik. Arra, hogy a boldogságos öfelsége, a méltóságos padisah hadjáratra [menő] iszlám hadserege milyen mértékben fáradozik és igyekszik, azért, hogy minél előbb megérkezzék, nincs megfelelő kifejezés és kívánatos leírás. Az isztambuli szolgálaknak (portai alakulatoknak) e pillanatig kiosztották az összes zsoldot, az emeléssel együtt, akik azonnal elindultak és közelednek. A túldalolon (Anatóliában) egy Jazidzi nevű hűtlen személy 10 ezer lövést (tüfenk-endâz) gyűjtött maga mellé. Amikor Maras beglerbége, Ali pasa és Mehemmed pasa – Szinán pasa szerdár fia –, akire a szerdárságot bízta, egy bizonyos nagyságú sereggel el-lene ment, hatalmas csata és összecsapás bontakozott ki.¹⁴⁴ Mehemmed pasát a lábán puskalövés sebesítette meg. Csákir kethüüdâ és Ali pasa is vértanúvá lett. Mivel a hatalmas bégeink közül két híres bég is elesett, ezért az átkozott a jól ellátott hadseregével hátát egy hegynek támasztva a helyszínen maradt. Azonban parancsot adtak ki, hogy egy nagyobb hadsereggel induljanak ellene. Ha más dolgok történének, azok a boldogságos [lábad] poránál is ismertek lesznek.

Címzés: A boldogságos uram, Eger beglerbége lába porához, [legyen] jó egészségben!

Pecsét: Músza fia Haszán, a szegény...

2. Mehmed kethüda ismeretlen személynek. Nándorfehérvár, 1601. február 11.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 327.

Káhya Mehmed to an unknown person. The army of the Sultan is going to come from Turkey with the Tartars. Before the attack it's possible to negotiate about the peace. He wrote the same last year, but the imperials didn't take it seriously. He urges that the peace between the two imperials would be efficient. He sent a white carpet as a present to Duke

¹⁴⁰ A „kira” az a zsidó asszony volt, aki a hárem hölgyeinek bevásárlásait végezte Isztambulban, s ezzel nagy befolyásra tett szert.

¹⁴¹ Itt talán elszámolás értelemben szerepel a szó. Esetleg kötelezvény.

¹⁴² Addigi másodvezír, a szultán veje (Dámád).

¹⁴³ Tirnakcsi Haszán aga. Dânişmend, III. 203.

¹⁴⁴ 1600. 04. 25. Dânişmend, III. 202.

Mercoeur by his servant named Matyas Bottka. An atlas-lined panther skin was given to the addressee.

Belgrade, 11th February 1601.

Mi, Mehemett Aga, ki az hatalmas és győzhetetlen Török Császár vezérének, úgymint Ibrahim bának Tihaja és minden külső és belső dolgaiban fő gondviselője. Köszönetünk és minden tisztességes atyafiúságunknak barátsága után. Továbbá édes vitéz atyámfia és barátom a minap is küldött kegyelmednek egy levelet, kegyelmed atyafia felől, úgymint Dorko asszony felől, ím még ekkoráig módomból az fölküldésében nem volt, de várom, hogy az idő múltjék, mindjárt fölküldöm kegyelmednek igen szép tisztességesen. Kegyelmed azt ne gondolja, hogy gonoszul tartanám, hanem igen szép tisztességesen tartom az kegyelmed tisztességes atyafiúságát és barátságát tekintvén. Ennek előtte is, úgymint ez elmulandó esztendőben kegyelmednek, s mind pedig az uraknak sokat írtam, de ezután immár nem írok, mert az én szómat nem hiszi kegyelmedek, de ha tavaly is szómat fogadtátok volna, bizony sokat használtatok volna vele. Kit, minthogy magatokra hagyok, hogy pediglen igaz az én mondásom nem volna, mindenek szentekre teljesednek. Azért más ti lássatok míg az hatalmas Császár ki nem jön miképpen az én kegyelmes uramnak kedvét keressétek, mert minden szándéka és akarata kétség nélkül ez esztendőben kijönni. Az tatár[kán is] hamis útban vagyon immár kijött országából, azt kegyelmed ne gondolja, hogy én kegyelmednek hiábavalót szólnék, mert mint hogy tavaly mindenet kegyelmednek megírtam igazán, s nem híve kegyelmed, de végre tudom bizonynyal, hogy eszében jutott kegyelmedeknek. De lássátok ti tudjátok mit cselekedtek, de még sokszor megemlegettek engemet. De mégis az sok szegény megnyomorultaknak megmaradásáért intlek benneteket, hogy az én kegyelmes uramat megkeressétek, most vagyon az ideje. Én is pediglen az két Császár között való dologra tekintvén az sok szegény megnyomorultakat, jó törekedő leszek, ha mit én pediglen az én kegyelmes uram megáll benne. Tudom én, hogy azt gondoltjátok, hogy az töröktől valamit elvehettek beljebb-beljebb jönni akartok, de végre ha meg tekintetek magatokat igen kijebb estek, de bizony keveset mérhették az töröktől, de legyen úgy, az mint Isten akarta. Ím egy szép fehér szőnyeget küldtem az én rabomtúl Bottka Matthiastúl, mely szőnyegen az én kegyelmes uram ő maga imádkozott, bizony igen szép morha, kegyelmed akármely úrnak is bízvást merné ajándékozni. Küldje Tukatj Merkurinak Bottka Mattiással egyetemben, és kegyelmednek magának egy szép párdubört, atlással bélettel. Ím Pálffy Tomásnak és Bottka Matthiásnak 300 fegyverderékban vagyon sarcok, ismét tíz magannak való fegyverderékkel, 10 kit puská meg nem jár és tíz gyöngyházzal rakott puskában. Kérem kegyelmed, hogy kegyelmed az behozásában legyen jó segítséggel neki. És ismét, ha mit kegyelmednek itt köztünk való morhát kíván rabtúl az kegyelmed és kegyelmedek barátságát tekintvén kihagyjuk vinni. Isten velünk. Adatott Nándorfejérvárat, Bőjtelő hónapnak 11. napján 1601.

3. Sabán koppányi szandzsákbég Nádasdy Ferenc dunántúli főkapitánynak. Koppány, 1601. április.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 332.

Saban the sanjagbey of Koppány sent a letter to Grand Vizier Ibrahim about his agreement with Nádasdy. Six or seven hundred free Haiduks burned up the bridge of Szekszárd and the palisade of Tolna. Saban has an awkward position for this reason, because he has written to the Turk leaders, that Nádasdy has guaranteed to prevent the Haiduks being along the river Danube. The Haiduks' actions could finish the negotiation of peace.

Koppány, April, 1601.

Nagyságos és tekintetős úr, köszönetömmek és szolgálatomnak utána, magam ajánlását írom kegyelmednek mint vitéz uramnak és barátomnak.

Továbbá hozzák énneköm az Nagyságod levelét Szent György havának negyedik napján, kit igön akarom, hogy Nagyságod megküldötte, mert mindenfelé írtunk volt ez előtt való végezésünket és ők is igen várták. Az olajbeköt is oda alá küldtem vala, és Nagyságod jó akaratát mindenképpen felírtam

vala és alá küldtem az hatalmas császár vezérének, Ibrahim pasának. Azért még az olajbek oda vagy, azt is írja Nagyságod, hogy Murat pasának levelet írtál. Isten éltesse Nagyságodat, szintén helyen cselekedted, úr moldon fogtad az dolgot, hogy vezér Murat pasának levelet küldtél és ő általa legyen minden végezésünk. Ezt is akartam Nagyságodnak tudtára adnom, hogy az török urak, pasák és egyéb urak előtt vétköm vagyok, hogy mindenöknek azt írtam vala, hogy az Dunán alá szabad legényök nem járnak, ha megyön is tíz, húsz vagy harminc vagy ötven, de annak fölötté nem megyön, mört Nagyságod azt mondotta vala. Én is Nagyságod szavához képöst mind az uraknak úgy írtam vala, de énnéköm szekszárdi béktül levél jüve, hogy Tolna alá hat-, avagy hétszáz szabad legény Tolnai palánkra reá mönt volt, és annak utána szekszárdi hidat megégették. Az mi csatázóink is elég hidat megégethetnének, de azzal az szegétségnek csak munkát tesznek. De én is az szekszárdi béknek így íram és az uraknak; most Nádasdi uram oda föl vagyok, azért az ő alá jüvésök az ő hírével nincsen, mert az ő akaratóból nem jü és ezután sem megyön alá. Kérom Kegyelmedet, mint nagyságos uramat, hogy ha akarja Nagyságod, se az én töreködésöm, se Nagyságod járása hejában ne legyen, hanem az Dunáról az szabad legényöket fölvitessétök, mert meddig az szabad legényök az Dunán járnak, az békösség levésének moldot nem találunk. Mert oda alá vezér Ibrahim basának megírták az urak ő Nagysága is mindjárt onnan alól Memhett Kiháját az haddal, ezeké föl küld, mert tavaly is szintén ilyenképpen cselekedének az szabad legényök, azért az békösségnek végére nem mehetnénk. Kérom azért Nagyságodat, mint nagyságos uramat és barátomat kegyelmedtül leheté avagy szintén az hercegnek írod-e, hogy ő tüle legyen az hagyás, hogy az szabad legényök följönjenek. Ha peng az szabad legényök ezt cselekedik, amit most keztek cselekedni, tehát az mi töreködésünknek semmi helye nem leszön az én hitömré jó barátom. Nem azért írom ezt Nagyságodnak, hogy azok minékönk ártanáknak, és az mi ártásunkért írám, hanem mivel Nagyságod aztalán söt, kenyeret öttem és Nagyságoddal mindenök fölő szépön szóltunk és végeztünk. Nagyságod töreködése és az mienk is hejában ne legyen, kérom Nagyságodat, hogy ennek is válaszát írja meg énnéköm, és küldje meg Nagyságod mindenképpen. Isten éltesse jó egészségben Nagyságodat. Költ Koppánban ma szombaton 1601 esztendőben. Én az .. Istennek akaratából az hatalmas és győzhetetlen török császárnak híve és ~~szan~~ Saban szancsog békje.

4. Mátyás főherceg Nádasdy Ferencnek. Bécs, 1601. április 18.

MOL E185 19. fol. 3–4. Német nyelvű eredeti.

Archduke Matthias informs Ferenc Nádasdy, that he has received his letter concerning the peace initiative of the bey of Koppány. He intended to di the Haiduks from the Habsburg army, but the Turks keep on carrying out raids. Nádasdy is required to send Pasha Murad's letter to Vienna. Vienna, 18th April, 1601.

Mátyás, Isten kegyelméből Ausztria főhercege, Burgundia hercege, Tirol grófia etc.

Különösen kedves, tekintetes uram, amit neked a koppányi bég a békére vonatkozóan írt, s azt, amit te neki válaszoltál, folyó hó 15-én küldött írásodból megértettük. Ennek megfelelően, ahogyan ezt elmondtad, az összes határainkra szigorú utasítást adtunk ki, a hajdúk elbocsátása ügyében. Ezzel szemben azonban azt találjuk, hogy a törökök a portyáikkal, rablásaikkal nem hagytak fel, ahogyan március végén is a fehérvári törökök Győr és Komárom között szegény halászokat és más foglyokat vittek el, akiket azok (hajdúk) Győrig üldöztek, s ahogyan a listádról kiderült, kettőt levágtak, s tizet elfogtak, majd bevitték őket Győrbe. Ezt megfelelő alkalommal a bég értésére fogjuk adni. Amit pedig Murád pasa neked írt, azt is tudasd velünk, mivel Eörsi Péter jelentette nekünk, hogy ő küldte a pasa válaszát neked. Ezt azonban, mivel nekünk nem érkezett semmi tőled, kétséggel fogadtuk. Ezenkívül legyen veled szíves jóakaratom!

Kiadtam Bécs városában április 18-án, 1601-ben.

Mátyás főherceg.

5. Nádasdy Ferenc Mehmed kethüdának. Bécs, 1601. május 5.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 325–326.

Ferenc Nádasdy to Kâhya Mehmed. Nádasdy hasn't received Murad's letter, which was a reply to Nádasdy's letter from Bratislava. Nádasdy was willing to make peace. The imperial deputation is waiting in Vienna for the date of the negotiation. The venue is Esztergom. Nádasdy insists on Kâhya Mehmed's being at the negotiation.

Vienna, 5th May, 1601.

Nagyságos úr, nekünk ismeretlen úr barátunk. Sok köszönetünknek és minden hozzánk illendő barátságunknak ajánlása után. Az Nagyságod választát, az mi Vásárhelről írott levelönkre, megküldé nekünk az koppányi Saban bég ő kegyelme, kiből az Nagyságod kívánságát értem, hogy az én levelem mellett, melyet az fővezér Ibrahim pasának, ő Nagyságának írtam vala. Nagyságod, mivelhogy ember nem volt az levél mellett nem merte volna beadni, mely Nagyságod levele elég késen jutott mihozzánk, ki miatt egyik okból előbb emberünket Nagyságodhoz nem küldhettők. Más az, hogy nem tudom mi-csoda gonosz szerencsátlanság találta az útban az embert, az kinek az Nagyságos Murat pasa választát, kit az mi Posonból írott levelönkre tett volt, Esztergamból minékünk kellett volna hozni, de az levél ez óráig is soha mi hozzánk nem jutott. Nem tudjok vízbe holt-e, gonosz emberek miatt veszett-e el útában, de az én hitemre tisztességemre írom Nagyságának, hogy eltévedött az levél, és ha mi késelem esett, másik okból esett. Kit az végre írok Nagyságának, hogy hitem szerint igaz szívvel és jó emberséggel indoltam el ez dologban, semmi gonoszság szívemben nem forogván, s úgy is akarok ez dologban végik, Isten akaratából előmenni, az jól kezdett dolognak jól véghez vitelében. Immár pedig sok ideje, hogy az ő fölsége ez dologra rendelt emberi itt Bécsben mind együtt vannak és Pecz uram is, kit császár ő fölsége, csak ez dologért bocsátott alá, itt jelen vagyok és most is csak az megnevezett dologért várokodik, várván az egyben való jutásnak napját. Im azért ez levélvivő emberünket az mi kegyelmes urunk Mattias herceg ő fölsége böcsöletes igaz hitlevelével Nagyságodhoz, az Nagyságod kívánsága szerint elküldöttök, kit Nagyságod vigyön elejben az Nagyságos fővezér Ibrahim pasának, az mi előbb írt levelönkkel együtt, mert nem ismerjük szükségesnek lenni, hogy mást ismét írjunk ő Nagyságának. Holott ezelőtt írtonk mindenekről, ki Nagyságodnál vagyok és Nagyságod az maga ajánlása és írása szerint tisztességgel és hamarsággal bizonyos dologgal bocsássa vissza az mi emberünket, hogy az kétség távozzék el egymás közül. És Nagyságod bizonyos napot is nevezzen, melyen az Ibrahim pasától ő Nagyságától, az arra rendeltetett követek, Esztergamban el fognak érközni, hogy az én kegyelmes uram arra választott emberi is, akkorra fogatkozás nélkül jelen lehessenek. Ő Nagysága is pedig Ibrahim passa, mindenekbe hasonló hitlevelét küldje, ezen mi emberünk által az én kegyelmes uramnak, az mint az Saban béggel való végezésünk azt tartja. Nagyságod pedig ez dologban úgy gondolkodjék, hogy mi Nagyságának azt tanácsoljok és ugyan kérjök is Nagyságodat hogy Nagyságod ugyan maga legyen jelen ez dolognak végezésében. Holott elhiattök az Nagyságod írásából, hogy Nagyságod szegény nyomorultakra tekintvén örömet munkálózik az jó végezésbe. Mi haszna, ha oly emberek fognak ez dologban jelen lenni, az kik csak színnel fognak abban munkálódni, mert én az én igaz hitöm szerint igazán töreködöm benne. Nem az végre pedig hogy örömet az mezőn nem for forgoloduám, sőt az vitéző rendek csak mind azt kívánnák, holott bizonynyal írhatom Nagyságának, hogy ez idén Isten segettségéből minden dologban jó módok vagyok, de az mint Nagyságod is írja, az Isten elejben kell jutnonk, és nem az magonk hasznát, hanem az szegény nyomorultak állapotját kell ebben meg gondolnonk. Nagyságod azért fogjon ugyan valóban ez dologhoz, és ne is késlelje míg az hadak elérköznek. Legyen Isten hírével addig jó vége az dolognak, én az én hitemre és emberségemre elhiggye Nagyságod, igazán jó szívvel töreködöm, az jó békességben. Isten velünk.

Költ Bécsben, Szent György hónap 26. napján az o kalendárium szerint: 1601.

6. Nádasdy Ferenc Mehmed kethüdának. Esztergom, 1601. május 15.

ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 140. fol. 61.

Ferenc Nádasdy to Káhya Mehmed. Nádasdy sent his servant to Grand Vizier Ibrahim with the imperial contractual letter. Nádasdy and beylerbey Mehmed agreed on the date, the venue and the persons of the negotiation.

Esztergom, 15th May 1601.

Ad Mehemett Tihájám

Nagyságos úr nekünk ismeretlen barátunk. Köszönetünknek és minden hozzánk illendő barátságunknak ajánlása után. Im az Nagyságod kívánsága és írása szerent alá bocsátottam az Nagyságos fővezér Ibrahim pasához emberemet, az én kegyelmes uram hitlevelével egyetömben. Ma penig szemben levén az Nagyságos budai Mehemett pasával, megalkottunk, az napról és helyről és az személyök felől is, az mikor, hol és kikkel, Isten segettségéből összegyülvén, az jó békességnek végezéséhez kezdheüssünk. Azért Nagyságod immár az dologgal semmit ne késsék, hanem az mint Mehemett pasával, ő Nagyságával egymás között elvégeztök, az szerent siesse az hitlevelet Ibrahim pasátúl, ő Nagyságátúl, ez mi emberüinktül megküldeni. És maga is Nagyságtok, az elvégeztött napon és helyön, az végezés szerent jelen levén, Istennek segedtségéből az jól kezdött dolgot vigyük jó végre az sok szegényöknek szerencsájával. Isten velünk. Költ ez levél Esztergamban, Pünkösöd havának ötödik napján, az o kalendáriom szerent. 1601.

7. Mehmed kethüda Nádasdy Ferencnek. Nándorfehérvár, 1601. május 19.

MOL E185 191. fol. 13.

Káhya Mehmed to Ferenc Nádasdy. The Káhya is staying with 80 thousand soldiers at Osijek. He wants to go to the venue of the negotiation by small boat. If Basta's army attack in Transylvania, the Turks will do it too. In that case the negotiation will be finished.

Belgrade, 19th May 1601.

Mi, Mehemet aga, ki az hatalmas és győzhetetlen török Császár vezérének, úgymint Ibrahim pasának tihája és minden hadakozó dolgaiban fő gondviseelője. Nagyságos úr nekünk ismeretlen úr barátunk. Köszönetünk és minden hozzánk illendő barátságos szolgálatunkat ajánljuk Nagyságodnak. Az Nagyságod jámbor követe, úgymint Ballagh, az én kegyelmes uramhoz jöve, és az Kegyelmed izenetit az én kegyelmes urannak emberséggel megbeszélle. Azért, mikor az Nagyságod embere ide érkezett immár, akkor én magam nyolcvanezer emberrel kinn voltam sátorban. Az Nagyságod kívánságát megértették, hogy Nagyságod minket kíván ennek az fő dolognak tractálására. Minthogy pedig ilyen fő dologra nem szükség erővel menni, az ha mellettem való hadat Oszéknél hagyom, és az hozzám nem illendő, hogy kocsin menjek, hanem minthogy az Nagyságod embere az Dunán jött alá mi is azonképpen az Dunán megyünk föl. Minthogy pediglen egyik proffintunkat az vizen Egerben bocsattuk, és másikat Kanizsára, itt mást készen sajkánk nincsen. Ha valami kevéské kesedelmünk lessen, Nagyságod azt gonoszának ne tulajdonítsa, mert Nagyságod abban kétséges ne legyen, hogy elmúlatnám, mert azt igaz emberséggel írom Nagyságodnak, hogy szívem szerent akarok az szegény megnyomorultakra való tekintetből ebben az fő dologban eljárni. Im mást pediglen mindenfelé meghattuk az végekben és parancsolatoknak kültönk, hogy békével legyenek, semmi oly dolgot ne indétnak ki az békességnek bomlására legyen, csak Nagyságtok is békével legyen. Az én Kegyelmes uram hitlevelével pediglen az Nagyságod emberét rövid nap elhocsátjuk, mi is mindjára utána indulunk. Megértettem pediglen az Nagyságod leveleiből, hogy Nagyságod tiszta szívvel törekedik az szegény megnyomorultakra való tekintetből, kiért az Isten Nagyságod kétség nélkül mind ezen ez világon s mind az másikon jót ad. Minthogy ennek előtte is az jó dolognak elvégezéséhez visszavonó nem voltam, bizonynyal elhiggye Nagyságod, hogy ezután sem leszék. Miért, hogy az sok szegény megnyomorultak jót mondjanak utánam, mert az más világon csak ez leszen ez enyim, ha az szegény megnyomorultakkal jót cselekeszem ezen ez világon. Továbbá erről is kellett Nagyságodnak írnom, hogy értették az Mihály vajda mellé hadat adott az Római Császár

Ő Fölsége, Erdély országra. Úgy vagyon, hogy mi is hadat kültönk oda, de az mi hadunk semmit sem kezd, csak Nagyságtok is parancsolatot küldjön, hogy valamit ne kezdjen, mert mi erős parancsolattal meghattuk az mi hadunknak, hogy míg Mihály vajda valamit nem kezd veszteg legyenek, de ha valamit kezd, leszünk mi az Isten előtt teszünk tudomást, mert mi az mi hitünknek igaz urai akarunk lenni. Mert az ki Erdély ország ellen vét, az hatalmas Császáruk országa ellen vét az, mert Erdély ország az hatalmas Császár köntösehöz ragaszkodott. Azért kérem Nagyságotat mint, hogy mi vagyunk Nagysággal egyetemben, ennek az fő dolognak közben járója, azt az hadat leszálléssa Nagyságot, hogy az frigynek ártalmára ne legyen. Mi felölünk pediglen Nagyságot semmit ne kételkedjék, hogy mi oly dolgot indétanánk erről az részről, ki az békességnek ártalmára és ellenére lenne, mert az én Kegyelmes uram nem oly fejedelem, hogy hűtivel játszék. Isten éltesse Nagyságotat. Datum, Nándor Alba 19 die May Anno 1601.

Mégis Nagyságotnak akarom megjelentenem, hogy ha az mi késedelmünk valamennyével halad, az Nagyságot valami gonoszra ne tulajdonítsa, mert mikor az Nagyságot embere ideérkezett, akkor sátorban voltam, mint ennek előtte is megírák Nagyságotnak. Mert ha én az szárazon mennék az mennyi had velem vagyon, mind eljöne velem, s majd mást gondolna Nagyságotok felölünk. Hanem sajkákon megyek, vagy kétszáz puskással, harminc avagy negyven sajkával. Nagyságot én bennem kétséges ne legyen, mert bizony szívem szerent és jó emberséggel törekszem, és eljárók az dologban. Isten velünk.

8. Murád díjrabekiri beglerbég Nádasdy Ferencnek. Buda, 1601. június 4.

ÖStA HHStA Hungarica Fasc. 140. fol. 68–69.

Murad Pasha, Beylerbeyi of Diyarbekir to Ferenc Nádasdy. The negotiation was put off till Saturday after Whitsun. Nádasdy has protested against the Tartars' robbery previously. Murad didn't know about that, but he has sent several prohibitions of warfare to the surrounding castles. Murad protests against the arrest of a Turk messengers by the imperial soldiers.

Buda, 4th Juny 1601.

Mi, Murat Pasa: Az élő Istennek kögyelmességéből az hatalmas Török Császárnak vezérpasája Budán etc. Tekintetes és vitélző Nagyságos úr, neköm becsületes fiam. Mindön hozzám illendő tisztösséges jó dolgokban szomszédsági barátságom ajánlásának utána. Megadák neköm az Nagyságot levélét, kibem emlékezők Nagyságot affelől, hogy mi okokból kellett legyön ő fölségének az pinkösd napja után való szombatira halasztani, az Helembai-szigetben való szömben lételünket, hogy az Mehemmet pasának írott leveléből nyilvánban megérthetném. De mivel hogy akkor az Mehemmet pasa atyánkfia itthon nem levén, az ű levélét nem metszettem föl, de mindazon által, tudásomra leszön az is, és ha kívántatik arra is választ tehetünk ez után is, de annak várakoztatása miatt, nem akartam az levél hozót itt megkéslelni. Írta Nagyságot levelében, hogy bizonyval elhinném, hogy ez dologban semmi vétök nem esnek, mert ez dologban Nagyságot igaz emberséggel, és jó szívvel fáradozott volna, az szegény nyomorultakért, mölyben sömmi kétségöm nincsen, és mölyet jól teszön Nagyságot. És Isten is meg áldja Nagyságot mindön lelki és testi jóvaival, hogy az szegény nyomorultakért, mindön jóban töreködik Nagyságot. Megértöttem azt is, ahol azt írja Nagyságot, hogy az tatároknak, és ez napokban az egyéb féle csavargóknak cselekedetjök, mind az kétfelől valók. Ez jól kezdött dologban, hogy miniket meg ne fognának s, meg ne akasztalnának, mert Isten segítségével egymással szömben jutván azon lönnénk, hogy mindön jókat végeznénk; és hogy semmire ne vetnénk, s úgy ne lönné az mint harmadévi is lött volt, hogy akkor fogyatkozás esött volt az dologban. És hogy sömmi halasztást ne tönnénk, se az hatalmas Császárra, se az fővezérre, hanem hogy az megnevezött helyre és napra teljes hatalommal mönnénk, mivel hogy az fejedelemtül erre röndölt fő uraknak mindeön végezésre teljes és valóságos hatalmök lömme. Hisszöm Istent azért, hogy mi miattunk is nem leszön sömmi fogyatkozás, halasztás, hanem Isten segítségével, mindön jónak röndelésére, vézésére mi is igyeközünk. Az mi azért az tatárok álhatatlan cselekedetjököt illeti, hogy arra tekintve meg ne szünnénk az el kezdött jó dolgokban, az hol azt írta Nagyságot. Mi arra azt feleljük, hogy az ki meg lött az oda vagyon, és elmúlt. mölyben Isten

bizonyosságunk, hogy nekünk sömmi vétünk és sem hírünk, sem tanácsunk nem volt, ki felől ez előtt is írtunkk egynehány szót is. Török pedig mi közülünk csak egy is nem volt, de ezöknek az ű cselekedetivel minket sem vádolhat uraságotok, mert ezök olyanok mint az éh farkasok. Ezöknek fizetésök az hatalmas Császártól nem jár, és ahol mit kaphatnak, vagy töröké leszön vagy magyaré, de ha bír véle elviszi, mint minap számünk láttára az pesti csordát is elhajták, s kit montheténk meg tülök, s kit nem. Ezökre való képöst azért, holott az csata kimenésére tilalom volt kegyelmetöktül, nem kell volt ismét szabadságot adni reája. De mindaz által az miatt sem leszünk bontók az jól kezdött dolgokban. és rövid beszéddel szólván, effelől is bizonyossá teszöm Nagyságodat, hogy az Nagyságos vezér kihája Mehemmet kihája is, hamar való napon itt fönn leszön az mint értöm. De hogy Isten segítségével által, ez fő elkezdött dolgunk szép módjával véghöz mehessön, ez ilyen dolgok felől parancsolat adassék uraságotoktól, hogy ez dologban járó és küldetött embörink leveleinkkel föl, s alá járván el ne fogattassanak, igen kéröm Nagyságod és hogy az elfogatott is békösséggel vissza bocsattassék. Mert az dolgot így értse Nagyságod, hogy az tatároknak ilyenképpen való cselekedetjök felől, hogy az szegénységöt ez napokban elhozták, panaszt levelünköt küldöttük vala egy Oszmán nevű szolgámtól az Nagyságos vezérpasának, hogy ő Nagysága föl vönné öket innen az földről, hogy ezök miatt ne lönne valami bomlás dolgainkban. És Oszmán nevű legény azért, jüvén jött Székösfejevárra, és ott is megparancsoltatott, hogy csata ki ne mönjön. Az követül is pedig az Nagyságod embörétül úti pöcsétös levél adatott kezében, hogy senki meg ne háborgathassa, de reá találván az katonák az váli völgyön mind leveleivel egyetemben elfogták, s elvitték. Ki nem méltó, s nem illendő dolog, mert az követségben járt és kegyelmetöknök is hasznos dologban. Annak okaiért kéröm Nagyságodat, hogy bocsássa és bocsáttassa mindniütt békösséggel vissza Nagyságod, mert ha kegyelmetöktül valamöly katona hozna minekünk ide levelet mi Isten oltalmazzon, hogy annak valami bántására lönnénk, mert tudjuk hogy sem hitünk, sem e.ségünk nem engedne. Valahová vitték azért ez én megnevezett embörömet Nagyságod fölkerestesse, és késödelöm nélkül küldje meg Nagyságod. Effelől választ várok Nagyságodtól, hogy én is értéközhessem tüle minemü véggel járt, és az levelekből is hadd értem meg, annak okaiért nem küldöttek Fejérvárból kísérot is mellette, hogy nem féltöttük semmi effelétül, mivelhogy az magyar követnek is úti pöcsétös levele nála volt. Isten sokáig éltesse Nagyságodat. Datum Budae 25. die May. Sdm vetus Calend. Anno Domini 1601.

9. Ali csasz Nádasy Ferencnek. Nándorfehérvár, 1601. június 6.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 329.

Cavus Ali to Ferenc Nádasy. Nádasy's servant László Balog arrived in Belgrad and presented the imperial contractual letter. The Grand Vizier has discharged him back with the Turk contractual-paper.

Belgrade, 6th Juny, 1601.

Tekentetes és Nagyságos úr minden hozzám illendő tisztességes dologban való baratságos szolgálomat ajánlom Nagyságodnak, mint bizodalmas jó akaró uramnak. Az Nagyságod jámbor szolgálója Balogh László, mikor ideérkezék Nándorfejevárra az hitlevéllel, énnekem Nagyságod felől minden jókat beszéllé. Nagyságodnak ~~ho~~ hozzám való jó akarátát is jelenté, kiért én is az miben tudtam és illet Nagyságodért örömost szolgáltatam neki. Innét az vezér ő Nagysága vissza bacsátá is meg hasonló hitlevéllel, az minemöt Nagyságodtól hozott, az mi nézi az itt való mastani állapotot Nagyságának beszelett felöle Balogh László. Ennek utána is az mibe illik örömost akarok Nagyságának szolgáláni. Isten áldja és tartsa meg Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben. Ez levél költ Nándorfejevárott, pünkösöd előtt való szerdán, 1601 esztendőben. Nagyságodnak szolgál, Ali Csausz.

10. Murád pasa Nádasy Ferencnek. Buda, 1601. július 2.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 5.

Murad Pasha to Ferenc Nádasy. Murad doesn't know anything about the reason of the Káhya's late arrival. The imperial deputation is waiting for the Káhya's arrival. The imperials are anxious about the great measure of the Turk army. According to Murad, the Káhya will come with the army only to Osijek.

Buda, 1st July, 1601.

Mi, Murat Pasa: az élő Istennek kögyelmességéből, az hatalmas Török Császárnak Budán lévő szerdár és vezér pasája etc.

Mindön hozzám illendő tisztösséges jó dolgokban szomszédsági barátságomat ajánlom Nagyságodnak, mint tisztöletes vitézlő Nagyságos úrnak. Istentül mindön jókat kívánok Nagyságodnak megadatni etc. Megadák neköm az Nagyságod levelét vitézlő fiam, ez mai vasárnap jó röggel, kiből mindönöket által értöttem büségösen. Mőly levél most is az Mehemmet kihájának ennyi időtül fogván való késődelme felől vagyon. Nem tudok azért Isten látja most is Nagyságodnak felőle sömmi egyéb oly bizonyos dolgot iratni, s mondani ennél, mőlyet immár mindön felől látja Isten, hogy eléggé áttalok én magam is. Maga egynéhány postáim vannak hozzaia küldettek, kik közül mi is fölőtte igen csodálkozunk, hogy mind eddig is nem jüve meg csak egy is, hogy az kitül mindön bizonyos dolgot érthettünk volna, és hogy ahhoz képöst Nagyságodat bizonyossá tehattük volna felőle, de immár hiszöm Istent, hogy hamar való napon az posták közül, valamely itt leszön mindön órában várom. És ez mostani küldött levelet is Nagyságodnak, mihelyön megolvastattam, azonnal bizony küldtön alá küldöttem postántül, és mellette én is irattam törökül is Mehemmet kihájának. Az mint ez előtt is megírtam azért, Nagyságod semmi oly vélekedést egy csőppöt is felőlünk ne tegyön Nagyságot, mert sömmi hiba sömmi fogyatkozás, csalárdság Isten tudja, hogy bennünk ninesen, hanem ez késődelöm hogy vagyon, de sömmi hiba kára nem követközik ebből kegyelmetöknek egy szál is ez késődelömből. Hanem ugyan mégis ezön kéröm Nagyságod jó fiam, hogy ha Immár ennyi időtül fogva várakoztatok, mégis egy kevés ideig, s egynéhány napig várakoztassa Nagyságod az urakat, és hiszöm az élő Istent, hogy immár hamar való napon itt leszön. Ez késés miatt sömmi botránkozás ne essék azért kéröm Nagyságod közötötök etc. Az csaták felől is penig mit írt legyön Nagyságod im értöm, de Isten bizonyságom, hogy sömmi híröm, tanácsom benne egy csőpp is ninesen, és ennél különben is ez felől nem értöttem. De mind azonáttal, ez ilyen aprólék dolog végett közöttünk sömmi ez veszés ne legyön. Mert az élő mindönható Isten engömet úgy segéljön, hogy ez nagy dolognak véghöz vitelében, s az békösségnek megszörzésében igazán, és tiszta szívvel lélökkel, mindön hiba és mindön fogyatkozás nélkül töreködöm elejtül fogván#, mind fottig s, ez, s Nagyságod is édes fiam kérlek, hogy úgy törekedjék forgolódjék, s megadja ő szent Istensége kívánságunkat. Holott az levélnek végében azt írja Nagyságod, hogy ennyi időtül fogva így tartóztatta Nagyságod ő fölségének hadat hiában, s miképpen köllessék számot adni Nagyságodnak róla ő fölségének. Megértöttem vitézlő fiam, de én is igaz azonképpen tartóztattam az mi hatalmas Császáruk hadát ennyi időtül fogván, mert Istennek segítsége velünk levén, mindönképpen tiszta szívvel, lélökkel ugyanazon vagyok, hogy az sok háborúságot és hadat le szállíthassam. Noha az mi népeinknek is ki kölletik jüni, de az mint ez előtt való leveleinkben is egynéhányában megírtam Nagyságodnak, Eszékniél följobb az népet általan fogva nem hozza, hanem ott elhagyja, s ő maga egynéhányad magával jü föl etc. Én tülem azért vitézlő fiam, s az én nevennel köszöntse Nagyságod fejenkint az vitézlő urakat, és ugyan igen kérjed én szómmal, hogy mégis egy keveset várakozzék ő uraságok az én barátságomért is. Ki mint bizony sömmi kárvallása nem követközik kegyelmetöknek, az mint ide följobb is elég bevön irattunk, mind most, s mind ez előtt való leveleinkben. Isten sokáig éltesse Nagyságodat. Datum Budae, Anno Domini 1601. 22. die Juny Sdm vety Calendarium.

11. Oroszi András váci kapitány Nádasdy Ferencnek. Vác, 1601. július 11.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol 45.

Andras Oroszi to Ferenc Nádasdy. 2 thousand Tartars have been in the Pétervárad area to rob the region. The cause of the Káhya's late arrival is the rebellion by the Janissaries in Istanbul.

Vac, 11th July, 1601.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak. Az Úristentől kívánok Nagyságodnak minden jókat megadatni. Nagyságodnak azt írhatom, hogy az minemő embere vagyon Budán azt izente, hogy kétezer tatár Péterváradjánál vagyon, és minden igyekezetek az, hogy ide az

Ipoly mellé jöjjenek rablani. Ez okaiért akarnak rablást tenni, hogy ha az mi nekünk itt rettentik. Tehát az frigy hamarabb véghez megyen, úgy végezett az vezérpasa vélek. Azt is izente ezen emberem, hogy ez ideig való késése ez a vezér tihájának, hogy oda le Konstancinápolban feltámadt volt az Jancsar Agának Dejakja, és volt ő ezred magával. Annyira, hogy ugyan tartományokat vetek volt meg, azért az Császár éjjel megüttette őket, és az fő Jancsar Aga Dejakjanak is fejét vették. Immár ehhez képest átalán fogva mind az vezér és tihaja megindol, és feljön, de az tihaja csak egy napi járóföldön jön az vezér előtt. Itt Pesten alól két miföldön is vannak valami csavargó tatárok, azért átalán fogva, hogy rablást tesznek. Nagyságodat kérem, hogy Nagyságod ez én emberemnek szerezzen az Commissarius uraktól valami fizetést, mert bizony az magam költségével tartottam meg ez ideig. Isten éltesse Nagyságodat. Actum ex Vace, die 11 July Anno 1601. Nagyságodnak alázatos szolgálja, Oroszi András.

12. Mehmed budai pasa Eörsy Péter esztergomi várnagynak. Buda, 1601. július 11.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 47.

The Pasha of Buda to Péter Eörsy. The correspondence between the two sides was dragged on. Nádasdy objected to the personality of the Turk messengers. Mehmed offered to the imperial deputators the negotiation with Archiduke Matthew in Pozsony (Bratislava).

Buda, 11th July, 1601.

Én, Mehemmet Pasa: az élő Istennek kögyelmisségéből az hatalmas Török Császárnak fő helytartója, s gondja-viselője Budán, etc.

Vitéz Szomszédom Eörsy Péter. Köszönötöm és tisztösséges szomszédági barátságom ajánlásának utána. Istentül jókat kívánok kegyelmednek megadatni, mindön házad népével egyetemben. Megadák neköm az kegyelmed levelével együtt kötve az Nagyságos Nádasdy Ferenc úr barátunk leveleivel egyetemben-tis, melyeket neköm, és az Nagyságos Murat pasának küldött, kiből mindönöket búségössen megértöttünk. És im mismását küldöttük: és kéröm kegyelmedet, mint jó szomszéd úr barátomat, hogy mindjárt szolgálta ő Nagysága kezéhez őket kegyelmed. Eddig is nem késleltük volna, de vártuk azt is, hogy az Deli Oszmánék szombaton föl vite leveleknek mását küldi ő Nagyságok Komáromból, és gondoljuk vala, hogy legyünk mind egyszer, s mind választ reájok, de mivelhogy késődésöket látánk, ez szegény embert nem tartóztatánk tovább itt, etc. Megértöttem pedig az minemű szót nyelvvvel tött kegyelmed Deli Oszmán és az Csesneir Ali kihája felől is. Kegyelmed azért megbocsássa, de mi ezöket nem egyébért küldöttük, hanem ezért, hogy ezök az posták föl, s alá: s, had értsön nyelvvvel is ti kegyelmetök túllök. Mert ha ugyan követségre való választott embörök kívántatnának, találánk tekintősbekeket is ezöknél, s becsületösbekeket is, mind időre, s mind ternetre, de ez az oka, nem egyéb etc. Ha kívánatit pedig, és ha Mathias herceg ő fölsége hitlevelét küldi énnököm, szintén én magam szövényöm szörent is, fölmevyök emberségömré hozzája, ha Bécsben akarja vagy pedig Posomba is, ez dolog végezetésére. Elhigye ti kegyelmetök beszédömet, hogy azonnal bízást fölmevyök, mert tudom hitötöknek erős voltát. Légy jó egészségben. Iratott Budán 1601. Esztendőben, Szent Jakab havának első napján, hétfön az o calendarium szörent.

13. Mehmed budai pasa Nádasdy Ferencnek. Buda, 1601. július 11.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 48.

Pasha of Buda to Ferenc Nádasdy. Four of the imperial deputators have left Komárom. Mehmed apologizes for the Káhya's late arrival. The Turks of Bolondvár have robbed the city of Keszthely.

Buda, 11th July 1601.

Mi, Mehemmet Pasa: az élő Istennek jó akaratjából, az hatalmas Török Császárnak fő helytartója, s, gondja viselője Budán etc.

Mindön tisztöletre, becsületre méltó, vitézlvő nuvezetös és Nagyságos úr, N. F., énnéköm szerelmes szomszéd vitéz úr barátom. Sok köszönetömet, és mindön hozzám illendö tisztösséges barátságomat ajánlom Nagyságodnak, és Istentül, mindön kívánt jókat jó egészséget, békösséget, s jó szörenséct kívánok Nagyságodnak megadatni, etc. Vöttem az elmült hétfön az Nagyságod levelét, kiből mindönöket búsögösen megértöttem az Mehemmet Kihaja felöl írván, kinek késödölmne miatt im értöm, hogy az uraknak vagy négye el is mönt onnan. És hogy az Nagyságos Peczel, és többekkel még ott volna Nagyságod, és hogy azok is nem örömet késödöhetnének immáron, hanem hogy el akarnának oszladozni. De mégis kéröm Nagyságodat, hogy én tülem mondjad köszönetömet fejenkint az uraknak fejen, és kérjed szerelmes vitéz úr barátom, hogy mégis Nagyságoddal együtt várakozzanak immár egynehány napot, ha eddig várakoztak. Söt az elmönt urakat is intsse készöritsse, és hía vissza levelében Nagyságod. Mert bizonynyal higyje Nagyságod, hogy az én igaz hitömrre tisztösségemre, mitüülünk sömmi kára nem követközik ti kegyelmeteöknnek, mert Isten bizonyságom igazán mondom, hogy semmi csalárdságos gondolat nincsen bennünk. Sem sohová váraitok alá mönni nem igyeközünk, sem pengic csatánkat egy felé is ki nem bocsátjuk. Hanem ha történet szörent az uraságatok népei jünének valamöly vár alá, és azok után, ha ki köllenek üzöben mönnünk. De lám Istennek hála mostanság sem onnan, sem innen nem volt semmi csatah patah, hanem szép csöndesség vagyön közöttünk mind az két felöl, etc. Im értjük ezt, hogy az bolondváriak az Köszöly városát megrablották volna, de az élő igaz Isten bizonyságunk, hogy ide abban minékünk sem hírünk, sem tanácsunk, sem pengic akaratumkból nem cseleködtek. Im mindjárást irattunk azért azok felöl is, az szegény rabok felöl, mihelyt hírt vötünk az Nagyságod leveléből. Ez levéliratás közben pengic örközék postán jütt emböre is ide föl az Nagyságos Mehemed Kihajanak, tudni illik az füleki vén Csafer aga, ki minékünk is leveleket hozott, és az Nagyságos Zrínyi Györgynek is, Mehemmet Kihajától hozott levelet. Sömmit ne véleködjék azért uraságatok, mert általan fogva hamar való napon itt fönn leszön Mehemmet Kihaja. És ez füleki Csafer aga hogy elvált tüle, akkor költözök volt által ő is az eszéki hídon. Hiszöm Istent azért, hogy hamar való napon immár általan fogva itt leszön, és hiszöm az élő Istent, hogy ez idén mindön felöl az had leszáll, kit úgy el hittünk, mint ki ha ugyan szintén végöhöz is mönt volna immár. Csak ez kívántatik, hogy Mehemmet kihája is itt találtassék az végezésben. Tudom szerelmetös vitéz úr barátom, hogy Nagyságodat is eléggé megháborítják az urak az szóval, elunván az várást, de mögyünk, ha hertelen nem lehet ilyen messze helyről jüvése. Az mönnyire búsolog ez miatt Nagyságod mi itt meg tíz amnyival inkább, kit mondhatatlan igen általlunk is Nagyságodtül és az uraktül minnyájátül. De meggyünk Istenért elszenvedjük, hogy holtunk után is mind ítéletig megmaradjon az mi jó hírünk, neviünk. Az szegény nyomorultakért, mindönképpen mégis ugyan azon legyünk, hogy ha elkezdöttük Isten segítsege által végöhöz is erőlködjük vinni. És valaki ebben bontoh leszön, azt az élő mindönható Isten, soha se ez világon, se az másikon ne segélje, s ne idvözítse. Jó szívvel várja azért immár Nagyságod ez egynehány napokat is el. És az élő Isten mindön jóra adja ez késödölmnet hiszöm ő fölségét, hogy egyik félnek sem leszön kárára. Isten sokáig éltesse Nagyságodat.

Iratott Budán 1601. Esztendőben, Szent Jakab havának első napján, keddön, az o Calendarium szörent.

14. Murád pasa Nádasdy Ferencnek. Buda, 1601. július 11.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 53.

Murad Pasha to Ferenc Nádasdy. The four of the imperial deputators have left. Nádasdy and Pezzen are waiting for Káhya Mehmed. Murad asked the deputators to wait. The Turks from Bolondvar have made incursions a foray. The Káhya is in Eszék (Osijek). Murad wants to send the order against the forays to Archduke Matthew.

Buda, 11th July 1601.

Mi, Vezér Murath Pasa: az élő Istennek kögyelmességéből: az hatalmas Török Császárnak Budán levő szerdár pasája etc.

Mindön tisztöletre és becsületre méltó vitézlvő Nevezetös és Nagyságos úr N. F. Neköm szerelmes jó szomszéd barátom és jó fiam. Mindön hozzám illendö tisztösséges szomszédási barátságom ajánlásá-

nak utánna. Istentől mindön kívánt jókat kívánok Nagyságodnak megadatni. Megadák neköm ez elmúlt kett hétfőn az Nagyságod levelét, kiből mindönöket büségössen megértöttem az Mehemmet kihája késődelne felől írván, hogy az uraknak is négye az várakozást elunván, közületök elmönt volna. De mégis Nagyságod az Nagyságos Peczel ott várakoznék. Írta pedig Nagyságod hogy azok is el akarnának mönni. De mégis kéröm Nagyságodat, hogy én tülem s, én szómmal, Nagyságod mondja köszönetömet fejenkint az uraknak. És kérjed szerető fiam, hogy Nagyságoddal együtt, mégis az egynehány napot is várják el immár, ha ennyit elvártak, ez sem teszöm immár sokat ez kevés várakozás miatt, ne legyön bomlás ez elkezdött nagy jó dologban. Sőt az elmönt urakat is, inkább vissza hía Nagyságod levelével értetvénüket. Mert az én igaz hitömre tisztösségömre, mi túlünk sömni kára nem következik ti kegyelmetöknek, mert semmi csalárd gondolat nálunk nincsen, sem sohová váraitok alá mönni, nem igyekezőünk, sem pedig csatánkat sohová ki nem bocsátjuk, hanem ez elkezdött nagy dolgot, Isten segítsége velünk levén kegyelmetökkel együtt véghöz is akarjuk vinni. Istennek hála, lám mostan közöttünk sömni csatah patah nincsen egy felől is, hanem szép csőndesség vagyön. Hanem mi értük az bolondváriak gonoszul való cselekedetit, kit értvén-halván azonnal levelet küldötünk azoknak is. Ez levéliratás közben pedig érközék följöüni az füleki vén Csafer Aga is, ki levelet hozott nekünk is, és az Nagyságos Mehemmet kihájátúl az Nagyságos Zrínyi Györgynek is levelet hoza, kitül megértötük hogy mikor az Eszéki hídon által költözött ide Mehemmet kihája, ott vált el tüle ez is. És hogy általán fogva nem késnek immár, hanem hamar való napon általán fogva itt fönn lövne Budán. Es hiszöm az élő Istent hogy ez idén az had leszáll, kit ugyan úgy hittünk el, mintha immár ugyan szintén véghöz is mönt volna, csak ez kívántatik hogy Mehemmet kihája érközék ide az végezésre. Az élő Isten bizonyságom, hogy késődése miatt, mi is eléggé búsolgunk, mint szintén Nagyságod és ugyan alig várjuk immár mi is. Átalljuk is uraságtoktul, de mégis édes fiam, ez egy néhány napig úgy forgolódjék Nagyságod az sok szegény nyomorultakért, hogy jó híre, neve emléközetre ítéletig megmaradjön ebben Nagyságotok. Ez elkezdett nagy dolog, ugyan véghöz is mönjön immár, és valaki ebben bontoh leszön, azt az élő mindönható Isten, ez világon semmi dolgaiban ne segélje, és holta után is ne idvözítse. Légy jó egészségben édes fiam. Iratott Budán. 1601. Esztendőben, Szent Jakab havának első napján, kettön az o calendarium szörent.

Iratásomnak utána: Effelől is akarék Nagyságodnak szerető fiam iratnom, hogy im az minemü parancsolatlevelet most ide föl ez megnevezött füleki Csafer csausz hozott, az csaták felől, hogy sohová egyfelé is, csatah ki ne mönjön, és hogy mi is sohová csak egy vár alá ne mönjünk se rablani népet ki ne bocsássunk. Im azt is föl küldötük ezön levelekkel együtt, kit megolvastatván, mindönöket megérthet ebből urasagotok, és kétség nélkül meg is hihet. ki felől mi iradtunk vala ez előtt és ahhoz képöst küldetött. És ezelőtt az möly levelet vittek volt föl immár az én legényöm Deli Oszmán és az Mehemmet pasa legénye Ali kihája János bíróval együtt föl mönvén, ebből és azokból is mindönöket büségössen megérthet urasagotok. Ez mostani neköm küldött enröt pedig szükség, hogy az fölségös királynak is elküldje Nagyságod fiam hogy inkább hihesse, hogy nincsen sömni hiba, sömni fogyatkozás az mi dolgainkban: de ez levelet ismét vissza küldje Nagyságod, mert igen szükséges az én kezemmel annak léte, mert azzal s, annak erejével büntethetjük az kik szófogatlanok lönnének etc. Végezetre: én tülem s, én szómmal az Pecz Nagyságos úrnak, és az többinek is fejenkint mondja Nagyságod köszönetömet, várakozzék mégis ő Nagysága az egynehány nap, s én sokat teszön. Ez várakozást az Úristen ez idén mindön jóra adja, és leszállítja ő fölsége az hadat, háborúságot.

15. Eörsy Péter Nádasdy Ferencnek. 1601. július 13.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 66–67.

Péter Eörsy to Ferenc Nádasdy. The Káhya's army is waiting at (Eszék) Osijek. The number of his army is between 15–20 thousand. Eörsy doesn't believe in the success in the negotiation.

Esztergom, 13th July 1601.

Örökké való szolgálatomot ajánlom Nagyságodnak, mint kegyelmes uramnak: továbbá Nagyságod uram az mely Danoczy János nevű legént Nagyságodhoz kültem volt ezelőtt, és onnan haza jüvén ismét oda alá bocsáttam vala, az most megjütt, mert élése elfogyott volt, de holnap ismét elbocsátom. Azt beszéli, hogy Eszéken alól négy mélfölddel látta az Tihája hadát, vagy az mint mondja 15 vagy húsz ezeren, de följudégt lassan-lassan. Ennek előtte is sokszor megírtam ű fölségének, hogy az frigyhez ne bízzék, hanem hadhoz készöljön. Most is azt írhatom Nagyságodnak hogy, vagy megyen az frigy véghez vagy nem, de jobb hogy készen találtassunk, hogy sem készöletlen, mert az frigy általán fogva igen kétséges, hogy véghez menjen. Azt is mondja, hogy mindennap gyüiltön gyüil az hada. Isten éltesse Nagyságodat. Datum Strigoniensis, 13 July. Anno 601. Nagyságodnak alázatos szolgálója Eorsy Péter.

16. Pográny Benedek dunáninneni kerületi főkapitány-helyettes Nádasdy Ferencnek és Bartholomaeus Pezzen császári tanácsosnak. Gyarmat, 1601. július 14.

MOL E185 27. f. 42–43.

Benedek Pográny to Ferenc Nádasdy and Bartholomaeus Pezzen. Three Turks were captured by the imperial soldiers. One of them can speak about the negotiation. 30 thousand Turks and 6 thousand Tartars are waiting at (Eszék) Osijek The prisoners from Szécsény are in Újvár.

Gyarmat, 14th July 1601.

...(kiszakadt) pasához mennek erelt azoknak hármát Isten segittségiből elfogták, és az egyiknél találtak az fő vezér Ibrahim pasa levele is, tebb török levelekkel, mely leveleket, mindjártást Fancies uram az ő maga fiatul ide nekem küldötte. Én is itt semmit nem mulattam vélek, hanem Nagyságtoknak küldöttem kétség nélkül, hogy azokból érhet Nagyságtok az ellenség állapotja és igyekezetek felől, Ő fölséginek is megírtam, hogy Nagyságtoknak küldöttem. Az rabot Fancies uram, az kinél az leveleket találták hozzám küldötte volna, de az lábán nagy seb vagy az, azért nem küldhette ide, hanem azt üzente nekem Fancies uram, hogy examinálta, és azt vallotta, hogy az frigyhez semmit ne bízzunk, noha mond Mátyás herceg és Nádasdy Ferenc, (ilyen szóval szólott) igen futják az frigyét, de abban semmi nem lezen, véghet sem megyen, hanem ha, azókat az vigházakat, kiket ő bírtak mind megadjok, Ibrahim pasát mondja, hogy igen készül. Amhat tiháját Oszéknél hatta, 36 ezer emberét mondja, azok között hat ezer tatár hogy vagy az. Azt is mondotta, hogy az Jazicsi igaz hogy Török császár ellen támadott,...(kiszakadt)... Nagyságtoknak megiszolgálom. És miel hogy Istennek segettségiből, én az Gyarmati kastélt erősen ipitettem kétség nélkül, ha megérti az ellenség megtekint benniünket, mert ha az Úristen segettségivel vighöz vihetem, igen nagy károkra kezd nekik, nekünk pedig hasznunkra lenni. Ezökért ismét másfél száz gyalogokot bocsátottam az utakra, hogy ha erre júninek, reájok vigyázzanak, és engem hírral irtessenek, akaram hogy Nagyságtok is értse. Továbbá most is ír nekem, ő fölsége az szécsényi rabok felől, emlékezhetik Nagyságtok arról, hogy mi helyen Újvárban ~~nyit~~ hoztuk őket, azonnal az szécsényi hadnagyokkal oda Nagyságtokhoz mentem, és Nagyságtoknak megmondottam, hogy Újvárban vadnak, és ugyan akkor is elvittem volna Nagyságtokhoz őket, de az aga halálos sebe miatt nem vihettem. Nagyságtok is parancsolá, hogy Új- várban hagyjam, ~~hanem~~ és Nagyságtok az interpret bocsátja az secretariussal oda, azokat examináltatja, én úgy cselekedtem. Könyörgök Nagyságtoknak egy kis írás által tegyen bizonyoságot ő fölséginek efelől, ne látassék ő fölségivel, hogy ő fölsége parancsolatját, elhallgattam volna. Megiszolgálom éltemben Nagyságtoknak, valamikor parancsolja Nagyságtok mindjártást oda vitetem, nekem vagy az káromra, mert költsésem vagy az reájok. Én itt Istennek segettségivel igen munkálkottatok hiszem az Úristent ez jövő héten megis fonyatom, megis kápázatom akarom, ha Nagyságtok látna fő helen és hasznos helen leszen, ha az Úristen megtartja. Isten éltesse Nagyságodat jó egységben. Ex Gyarmat 14 July 1601 Es ac M. D Nra Be. Pogram mpp

17. Nádasdy Ferenc Murád pasának. Bécs, 1601. július 17.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 93.

Ferenc Nádasdy to Murad Pasha. Nádasdy and Pezzen have left Komárom. Nádasdy gives another chance for Murad to appoint the days of the Káhya's arrival. In that case the imperial deputators will continue the negotiation.

Vienna, 17th July 1601.

Ad Murat Passam.

Tekentetes Nagyságos Úr etc. Megadák minekőnk itt Bécsben az Nagyságod levelét, kiből megértetem, hogy Nagyságod mégis jó szívvel igyekezik az elkezdett nagy dologban munkálódnai, és kér minket is azon, hogy az elozlot urakat is visszahívok levelőnkkel, és magunk is Pecz urammal ő Nagyságával mégis tovább várakodnánk Komáromban. De el hittem jó Apám, hogy az én levelem, kit Kara Oszmántúl, és Ali Tihájától írtam régen eddig Nagyságodnál vagyon, kiből Nagyságod megértette, hogy én is Pecz urammal egyött, eljöttünk Komáromból, holott az Nagyságos fővezér Ibrahim pasa leveléből, és Mehemet Tihája ő Nagysága leveléből is, sőt az Nagyságod írásából is semmi nevezett napja nem teczek meg, mikorra érkezék föl Mehemet Tihája ő Nagysága; Én az Nagyságod sok írásához képest, mivelhogy sokat szoltam, fogattam az uraknak, csak Isten mondhatja minemő háborúba vagyok mastan, és micsoda orcával köllött az Nagyságod és Mehemet pasa ő Nagysága mastani írása mellett, ő Főlsége, az én kegyelmes uram előtt állanom. Mindazáltal az Úristent, az sok nyomorultakat, és az Nagyságod kérését is megtekenrtvén, mind addig szólottam az én Kegeyelmes uramnak, hogy ha Nagyságod énnekem minden késedelem nekül, bizonyos napját írja Mehemet Tihája ő Nagysága Budára jövetelének, úgy hogy az naptúl fogva, mikor ez én levelem Nagyságodhoz érkezik, bizonyosan tized napra eljön. Tahát még egyezer az urakat alá fárasztja ő Főlsége, és az Nagyságod hiti és esküvése szerint, ha ugyan igaz szívvel fog Nagyságtok ez nagy dolognak véghez viteléhez az ő Főlsége arra rendelt emberi kézek lesznek Nagyságtokkal végezni. De ezt Nagyságod az választételt semmi úttal ne késelje, hanem éjjel nappal siesse énnekem tuttomra adni, hogy az urak is annyival alkalmatosban szabhassák magokat az alá való jövetelhez, mert ha tovább hallad az dolog, az mint ez előtt való levelembe is megírtam Nagyságodnak, se az én kegyelmes uram hitlevelének, se nekőnk abbul semmi fogyatkozást ne tulajdonetson senki, ha azután mi történik. Jól tudja Nagyságod jó Apám, hogy mirajtunk semmi el nem múlt, igen sokat vártunk, ha heában fog ennyi fáratságunk lenni, kit Isten ne adjon. Mind Isten, s mind emberek előtt az adjon okot róla, az ki miatt ennyit hallada az dolog: én az Nagyságod írását elhittem jó Apám, de az harmadévi és tavaly dolog csoda ítéleteket és vélekedéseket indétnak az emberek szíveiben. Hogy azért mind Nagyságod, s mind én, szónkban, fogadásunkban megállhassunk, Nagyságod igen hamar siessen engemet valóságos bizonyosképpen tudóssá tenni, az Mehemet Tihája ő Nagysága Budán való lételéről, hogy az jól kezdett dolog Istennek segetségéből végeztessék jól is el, az sok szegény nyomorultaknak szerencsájával. Im az parancsolatlevelet ismét megküültem Nagyságodnak, az Nagyságod kívánsága szerint. Ezzel Isten velőnk. Költ Bécsben Szent Jakap hónap 7. napján az O Calendarium szerint. Anno 1601.

18. Murád pasa Bartholomaeus Pezzennek.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII.) Konv. 1. fol. 137. Török nyelvű eredeti.

Murad Pasha to Bartholomaeus Pezzen. The agreement between Ferenc Nádasdy, Murad and Mehmed was carried and sent to Istanbul by the Grand Vizier. The order from Istanbul arrived in the Turk camp, but the Grand Vizier died. The order was sent to the Imperials by Murad Pasha. The new serdar is the beylerbey of Rumelia, Lala Mehmed.

Tisztelt barátom és szomszédom Doktor Pezzen (Oltor Peč), méltó üdvözetlek és jókívánságok után szolgáljon őnagyságod nemes személye örömteli tudására, hogy ezen barátod korábban azért jött a nemes parancsal (emr-i šerifle) Budára, hogy a két padisah őfelsége között – a magasságos és dicsőséges Isten áldásaival és kegyelmével – a szegények és a gyengék helyzetén javítson, s akik ezáltal a méltá-

nyosság árnyékában nyugalomba kerüljenek. Barátotok, Mehemed pasa¹⁴⁵ öfelsége, a budai beglerbég Esztergomba érkezett. Barátunkkal, Nádasdy Ferenc önagyágával tárgyalt, s ez időben megegyeztek és megállapodtak, szerződésre és megállapodásra jutottak. Leveleiteket a nagyságos, boldogságos és fenséges szerdár önagyágának, Ibrahim pasának elküldtették. Mivel ezekbe a dolgokba ő is nagylelkűen beleegyezett, ezért [a leveleket] továbbküldte a nagyságos, fenséges és boldogságos padisahunk áldott nagyúri kengyeléhez. Mely dologra nézve (Ibrahim) is elküldte nagyságotoknak a nemes leveleit. A kardokat mindkét félén visszavonták, s Mehemed kethüda megérkezésére váraoztak. Nagyságos barátom, az ez ideig tartó akadályoztatásnak az igazi oka a következő volt: a nevezett Ibrahim pasa önagyága a magasságos és dicsőséges Isten rendelkezésből megbetegedett és a másvilágra költözött. Amikor jelentették a padisahunk szerencsés kengyelénél a helyzet állását, akkor a mostani szerdárságot a jelenlegi ruméliai beglerbégnak, a nagyságos és boldogságos Mehemed pasa¹⁴⁶ önagyágának adták. A hír megjárta az utat, addig az elhunynak még nem teljesedett be a sorsa,¹⁴⁷ Mehmed kethüda sem jött meg, vártuk a híreket a Portáról. Most jó hírek érkeztek, ezen barátotok a béke és biztonság létrehozására a nemes parancsal együtt örömteli tartalmú szultáni levelet (hatt-i hümayun-i se' ádet-maqrun) is kapott. A nemes parancsot eredetiben elküldtem [hozzátok]. Miután kegyelmetek megtekintette, küldje vissza hozzánk. Barátom, ezek után a dicsőséges és magasságos Isten támogatásával [minden] a legjobban sikerült. Azon nyomban, még mielőtt a hadseregek útnak indulnának, jöjjünk össze a kijelölt bégekkel (urakkal) a megállapított helyre, fordítsuk figyelmünket erre a jó békességre. Ami a két fél számára a legjobb és a leghasznosabb, az valósuljon meg a legtökéletesebben. Erre figyeljünk! A magasságos Istenre bizonyosan állítom, hogy részünkről a legkisebb család sem merülhet fel. Bizonyos, hogy királyok megtartják a szavukat, mert ők uraik a szavuknak.¹⁴⁸ Ezután mindkét félén vonják vissza a kardokat, a mi szerződéslevelünk nálatok, a ti szerződésleveleitek nálunk lévén, a béke ellen semmi sem történhet. Nyilvánvaló, hogy ti felőletek is ugyanígy állnak a dolgok. Barátom, ezek után halasztás és mulasztás nem legyen, a kijelölt embereitekkel gyere ide, ez a kedvező békét, bárhogy is áll a dolog, tárgyaljuk meg, s azt lezárva a nagyságos, boldogságos és fenséges szerdár önagyága, Mehemed pasa nemes lába porához küldjük el. A katonaság ne kezdjen vállalkozásba, nyugalomban legyenek. Imádság azért, aki az igaz utat követi.

Igaz barátja Murád

19. Mátyás főherceg Nyáry Pál váradi kapitányának. 1601. július 24.

MOL P707 5. fol. 203. Német nyelvű eredeti.

The archduke postponed the negotiation till the end of July at the two Pasha's request. Káhya Mehmed is at Tolna with 3 thousand soldiers and he arrives in Buda in a few days. Pál Nyáry is sent to Esztergom as an imperial deputation by the archduke.

Vienna, 24th July, 1601.

Mátyás, Isten kegyelméből Ausztria főhercege, Burgund hercege, Tirol grófia, etc.

Tekintetes kedves hívünk! Megismételted azt, hogy engedjük meg a békétárgyalásra való összejövetel időpontjának – melyet a budai pasa és Murád pasa óhajtott – elhalasztását ezen hó végéig. Mivel azonban az előbb említett két pasát, sem pedig a tiháját nem akarjuk váraoztatni, sem pedig a békétárgyalásokat elhalasztani, amit hünek és őszintének vélünk, s azért is, mert sok hírt hallottunk arról is, hogy a tihája, akit a békétárgyalásokra a törökök vezetőnek delegáltak, úgy hírlik mostanság Tolná-nál vonult keresztül 3000 emberével, s néhány nap múlva megérkeznek Budára, mindezekért tehát legkegyelmesebben arra jutottunk, hogy a békétárgyalásokat folytatjuk. Ezenel tehát a legkegyelmesebben

¹⁴⁵ Mankirkusi Mehemed pasa, 1601. áprilisától október 15-ig töltötte be a budai beglerbégiséget, ekkor Székesfehérvárnál levágták. Gévay Antal: A budai pasák. Bécsben, 1841. 21.

¹⁴⁶ Lala Mehmed pasa

¹⁴⁷ „haber varub gelince merhumuñ meyyiti tuyilmayub”. Úgy értelmezem, hogy amíg a békéről való hírek eljutottak Isztambulba, addig még nem halt meg Ibrahim!

¹⁴⁸ „kelâmu l-mülük mülüku l-kelâm muqarrerdür”

megparancsoljuk, hogy vegyél részt ebben a tárgyalóküldöttségben és a következő intésünket kövesd, s abban a pillanatban, amikor megtudjuk, hogy a tihája megérkezett Budára, a többi küldöttel együtt te is a tárgyalások számára kijelölt helyre, Esztergomhoz vonulj. Az odarendelt bizottság mellett foglalj helyet és várakozz, majd pedig a római császár öfelsége, és a mi kegyes akaratunkat és véleményünket képviseld. Legyen rajtad a legkegyelmesebb jóakaratumk.

Kiadtuk Bécs városában, július hónap 24-én 1601-ben. Mátyás főherceg.

20. Murád pasa Nádasdy Ferencnek. Buda, 1601. július 25.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 112–113.

Murad Pasha to Ferenc Nádasdy. The cause of the Káhya's late arrival is the Grand Vizier's death. His successor is Beylerbey of Rumelia, through the Grand Vizier's last will. The Káhya arrives within 8 days. The Sultan has entrusted the negotiation to Murad Pasha and Beylerbey of Buda.

Buda, 25th July 1601.

Mi Vezér Murat Pasa: az élő Istennek kögyelmességéből, az hatalmas Török Császárnak Budán levő szerdárja. etc.

Köszönötömet és mindön hozzám illendő tisztösséges jó dolgokban kész barátságomat, ajánlom mindönkoron Nagyságodnak, mint énneköm tisztöletes vitézljő barátomnak és jó fiamnak etc. Az élő Istentől tiszta szívből, naponkint való kívánságra méltó, s illendő jókat kívánok megadatni Nagyságodnak, továbbá tisztöletes vitézljő szomszéd vitéz úr barátom, s jó fiam. Megadák nekünk az Nagyságod böcsületös leveleit, mind az Nagyságos Mehemmet budai Pasának szóló levelet, s mind pengig az neköm szólót. Kikből mindönöket bűségesen által értöttünk, kikben panaszolkodik azon Nagyságod, hogy mi dolog legyön oka, ennyi időtül fogva az Mehemmeth kihája késődésének, és hogy mind ennyi sok küldözött leveleinkben is, sem Mehemmet kihája, sem én, és sem az budai Nagyságos Mehemmet pasa egyikünk is, bizonyossá nem tödtük legyön uraságtokat, möly várakozást az urak elutván Komáromból fölmöntek, és hogy Nagyságod is, mind az Doctor Pecz ú Nagyságával egyetömben fölmönt volna. Megértödtük pengig azt is az Nagyságod leveleiből, hogy az urak is Nagyságodra az késődés miatt nehezellöttek volna, és azoképpen ü fölsége előtt Nagyságod is álván általloadtad volna. Mind igazán panaszolkodik azért Nagyságod édes fiam, s méltán ezöket mi kétség nékül elhittük, mölyet az mint ennek előtte való leveleinkben is megiradtunk az budai Nagyságos Mehemmet pasa atyánkfiával egyetemben, hogy mi az halogatást és uraságotoknak Komáromban idején alá jüvén késődését, s megünását annyéra általlodtuk, s bántuk, s most is azoképpen, hogy képét meg nem mondhatjuk, irathatjuk Nagyságtoknak. De ez késödelömmek is oka, hogy Mehemmet kihája ennyit késödött, fő és kiváltképpen mi volt legyön: ezelőtt harmadnappal küldött törökül írott leveleinkben, megírtuk és Nagyságodnak tudására adtuk Mehemmet pasa atyánkfiával egyetemben, hogy az Nagyságos vezér Ibrahim pasának mivelhogy holta történt, az lött oka. Mint az hogy ez dolog felöl azonnal hír mönt az hatalmas Császárhoz tudására adván azt is, hogy az Nagyságos vezér betegségében testamentomot tevén, meghadta volt az Urümelli beglerbég Nagyságos Mehemmet pasának, hogy az möly Esztergamban megvételekor Esztergamban hagyatott volt, hogy ha az élő Isten ü neki halált parancsolna, s lölkét elkívánná, möly köz mindnyájunkkal, s mindönféle népmemzetséggel, tehát az fővezérség, szerdárság ő rajta maradna, mölyet az hatalmas Császár is jóválván, helyen hagyott, és parancsolatlevelet is küldött felöle neki. Noha azért az Nagyságos Úr megholt, de az hatalmas Császár éljön sokáig nagy jó egészségben. Ugyan nincs, és nem lött sömmi fogyatkozás az dologban, mert helyben való jó fő vitéz jámbor Nagyságos úr ez is, és az hatalmas Császárnak több is még vagyön effüle fő-fő emböri. Bizony dolog, hogy az szegényiséghez is dícséretre méltó úr ez is, mint szintén az volt. Ez lött azért ekkoráig való késésének oka, de reménljük, hogy Mehemmet kihája is heted-nyolcad napig immár itt fog lönni, mert ő elől eljü. De ha szintén akkorra, s az napra el nem érköznék is az mint Nagyságod írta jó fiam, hogyha az sok szegény nyomorultakért ugyan valóban kedvünk vagyön az nagy dolognak véghöz vitelére, tehát mindjárt adjuk tudására Nagyságodnak, és még egyzör Komáromban az urakkal együtt alá jüsz. Az egy élő mindönható igaz Isten tudja azért, hogy én ebben, s, és nagy dologban az békösség megszörzésében,

mind most, s mind pedig elejitül fogva az miulta elkezdöttük, indítottuk, oly igazán és tiszta szívvel le-
lökkel töreködtem, és mindvégig töreködöm, hogy csak egy szórszálnyi hiba és fogyatkozás dolgainkban,
s igyekzetünkben nincsen, sem neköm, sem pedig többünknek is. És nem szánom, sem fáradságomat, sem
kincsömet, sem marhámat, semmi jószágomat érdekte költenöm Istenért, s az sok szegény nyomorultakért
az én igaz hitömre, és tisztóságomra mondom, kit különben és ennél följebb nem mondhatok. És az élő
Isten bátor mindönkor mindönben úgy segéljön, hogy semmi hibát nem cselekedöm. Isten segítségével
azért mindön dolgok immár az hatalmas Császártul is parancsolatlevele is kezemhöz jüven, reám
bizatott ebben és Mehemmet kihájára, s az budai Nagyságos Mehemmet pasára. Az felséges római
Császárnak hitlevele is kezemben vagyom, s az felséges Mathias hercege is, és azonképpen fő-fő uraké.
Hanem immár ehhez kevés beszéddel szólván csak ezt kívánjuk, hogy vagy érkezik el Mehemmet kihája
vagy nem. De ez levélre választ tevén Nagyságod az urakkal együtt jüjön alá Nagyságod alá jüven
Komáromban. És Mehemmet pasát, az budait először szólni beszéleni írja meg Nagyságod, hogy hová,
s mely napra küldjem föl, s ütet előzőr fölküldöm, és ütet másodnapon az ti Nagyságotok emberével
együtt küldje alá Nagyságotok, és én is azonnal én magam is derék zörent az kikkel illik fölmegyök oda
az hová kívántatik, és az mely napra kívánjátok. És az élő Istennek segítsége velünk levén egymással
végezzünk el mindön dolgokat igen szépön. Mi rajtunk is azért immár semmi haladék csak egy nap is
immár nem leszön, hanem csak onnan várok Nagyságotul, mert mindenök mi reánk bizadtattak az
budai Nagyságos pasával egyetemben az hatalmas Császártul. Azt az hitlevelet pedig az mölyöt
ezelőtt Nagyságos vezér éltében fölküldött volt, azt ne vélje Nagyságotok, hogy az övé volt volna, és ho-
lott megholt fölhomlott volna immár mindön végezés, mert noha megholt, de az az levél az hatalmas
Császáré volt, nem az vezéré, s az hatalmas Császárnak pöcséti vagyom rajta. Semmi vélekedése ne
legyön azért Nagyságotoknak effelől, mert az hatalmas Császárnak mostan is ugyanazon az ő szava,
az mint abban vagyom írva, az mely levél, most is az római felséges Császárnak kezénél vagyom. Én és
fejenkint mi immár csak onnan várunk ez levélre mindön jó választ. És addig igyeközzünk mindön dol-
gokat véghöz vinni, meddig az két hatalmas Császárnak hada egymással szömben nem száll. Ezek felől
mindjárt jó választ várok Nagyságotul. Isten sokáig éltesse Nagyságodat. Datum Budae. Anno
Domini. 1601. 15. die July Secundam vetus Calendarius.

21. Murád pasa és Mehmed budai pasa Bartholomaeus Pezzennek és Nádasdy Ferencnek. Buda, 1601. augusztus 13.¹⁴⁹

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 175–179. Ko-
rabeli német fordítás, valószínű török eredetiről.

Murad Pasha and Pasha Mehmed to Bartholomaeus Pezzen and Ferenc Nádasdy. The
Turk deputators answer to the demand of the Imperials. The first demand: The Turks
must give back all the fortresses between the two rivers, Una and Kulpa. The answer: The
Sultan will not reoccupy the castle of Győr. The second demand: The Turks must pay the
damage and expense. The answer: The Turks refuse that, because the other side has
robbed the area too. The third demand: Is the Grand Vizier's intention really to make
peace? The answer: Why are the imperials sceptical about the peace when the Haiduks
robbed and plundered last year. The fourth demand: The Turks must give up their domi-
nation in Transsylvania. The answer: It's a surprise as a droggist's speech. Transsylvania
was given to the son of King John I. and his descendant in 948. In this time is rebellion in
Transsylvania and it isn't correct to sent Voivode Mihai against Zsigmod Báthori, the Sul-
tan's Voivode. The Turks take seven demands to continue the negotiation.

Murád és a budai Mehmed pasák levele doktor Pezzennek és Nádasdynak.

*Mélyen tisztelt drága barátom doktor Petzen és igen tisztelt kedves fiam, Nádasdy Ferenc, baráti
üdvözetlünk átadása után, tudatjuk veletek, hogy újabb leveleteket megkaptuk, amelynek nem várt tar-*

¹⁴⁹ Szádeczky Lajos: Erdély és Mihály vajda 1595–1601. Temesvár, 1893. című munkájában közöl
e levélből részletet, ahol megadja a pontos dátumot.

talmából nem tudunk mást megismerni, ennek az a tudósítása, hogy Ti nemhogy semmilyen békét nem kívántok megkötni, hanem még az égő tüznek lángját is minél inkább felszítani, s feltüzelní [akarjátok], amely már korábban is ismert volt. Azután a négy condícióban, melyeket indítványoztatok, a dolog úgy néz ki, hogy nemcsak a jelenlegi világ bölcsei, hanem a mindentudó Homérosz, Pláton, és Arisztotelész is összezavarodnának, ha ők erre a 4. pontra illendő választ adni szándékoznának. Az elsőre vonatkozóan azt óhajtjátok, hogy az összes bevett végházat, amely a Una és a Kulpa között fekszik, adjuk vissza, amelyek a mi nagyhatalmú urunk kezében vannak, melyből mi mást nem láthattunk, minthogy minket tartotok hibásnak a béke megszegésében. Azt válaszoljuk erre, hogy – mint ahogy tudjátok – Győrt, mint a jelenlegi világ legfontosabb várát, véletlenül köszönhetően két óra alatt elvettük a tienteiktől, amelyet különös ravaszsággal szereztek vissza. Erre vonatkozóan a mi hatalmas urunk megnyugodott Isten akarataiban. Ezzel szemben, a legkevésébbet sem lehet hallani [tőle]. Ugyanígy nektek lenne átengedve az, amit már korábban változatlanul megengedtünk, s így kötnénk meg a jó békét. Nagyon jó lenne, ha a követéitek visszatérnének; a hatalmas urunk kegyéből, mindent amelyet császári fennségek kíván, azt nektek ajándékozná. Így aztán, amikor ti még ezzel sem vagytok megelégedettek, a bölcs mondás szerint (A szamarat olyan erősen kell megkötni, mint Isten parancsát betartani!) ez nektek fog bosszúságot okozni, ami azonban Isten akarata szerint fog történni, mely esetben a háború okozását nem lehet másnak tulajdonítani, mint egyetlen egy vár elvesztésének, amely miatt még a továbbiakat is elveszthetitek, mint ahogy a szólás mondja, a kárt, amelyet valaki valakinek okoz, könnyen saját maga szenved el.¹⁵⁰

A másik kívánságatok pedig ez, hogy miután a békét 10 évre megkötöttük, mivel azonban ugyanezt mi nem tartottuk be, megsértettük azt, ezért kötelességünk legyen a háború okozta összes elszennvedett kárt és veszteséget megtéríteni, mivel minden bajnak mi vagyunk az okai.

Azt adjuk erre nektek válaszul, hogy egyetlen egy történeti munkát vagy pedig krónikát sem találunk, hogy bármikor a háború folyamán bármely méltóságot arra kértek volna, hogy a háború okozta veszteségeket térítse meg. Ez egy olyan méltatlan dolog, amelyet nem lehet ésszel felfogni.

Tudnotok kell azonban, hogy amikor erről a dologról tárgyalni akartunk, akkor ti teljes bizonyossággal arra akartatok minket kényszeríteni, hogy a követeléseket teljesítsük. Ez pedig a következők szerint vitatható.

Murád szultán idején, amikor mi a perzsákkal hadakoztunk, embereitek „Turbina” környékét tüzzel és vassal teljesen elpusztították, a szegény kereskedőket kirabolták, sok embert levágtak, a törököket fogságba vetették, az asszonyokat és gyerekeket elrabolták, s így tehát ezen nagy rablással minden méltánylandón erőszakot tettek.

Még frissen emlékszünk arra, hogy a ti embereitek milyen módon égették fel Koppányt, s az egész világ számára ismert és igaz, hogy milyen nagy kárt okoztak. Nem hazudhattok, mivel hadi népetek sokszor és gyakran portyázott Buda alatt, hogy az országot elpusztította és tönkretette. Úgyhogy, amikor valaki a károk megtérítéséről kíván beszélni, ti is hibásak vagytok az ilyen dolgokban.

Harmadikként azt követelitek, hogy adjunk arra választ: Igaz, hogy a megboldogult Ibrahim pasa sokszor óhajtotta a jó békét, s ezt amikor Nándorfehérvárra megérkeztem, mind Mátyás főhercegnek, mind pedig az én fiannak, Nádasdinak megírtam. Mivel azonban előkelő vajdátok és a hajdúk, akik 4 ezer főnél többen voltak, a mi végházainkat felgyújtották, mindenkit kiraboltak, a mi seregiünket szétkergették, többet, mint 300 lóteher akcsét¹⁵¹ elvettek, sok embert megöltek, a szegény törököknek és kereskedőknek károkat okoztak, amelyért nagy sírás és rívás keletkezett. S amikor a mi seregünk Eszékhez érkezett, a kanizsai hajdúk ismét portyáztak. A méltányosság alapján arra lettünk kényszerítve, hogy ezt az erődítményt bevegyük. Úgyhogy erre magatok adtatok okot. Ezért kicsoda méltányosságra panaszkodtok ti most? Lehet erre egyáltalán bocsánatot találni? S az sem igaz, hogy én azt mondtam volna, hogy a hadsereget vissza fogom téríteni.

A negyedik betérjesztésetekkel azt hazudtátok, hogy a mi hatalmas oszmán urunknak nem szabad Erdélyt a pártfogásába venni és egyáltalán nem bölcs ebbe a dologba beleártani magát. Ezt a „jó” vé-

¹⁵⁰ Aki másnak vermet ás, maga csik bele!

¹⁵¹ „über 300. saumb Asperl” A lóteher (török: yük) jelentése, 100 ezer akcse.

leményeteket és óhajotokat írásban beadni éppen olyan dolog, mint a mi kizildsi basink (Chisilgie-basa),¹⁵² aki, ahogy egy Aesopus fabulában is hasonlóképpen áll, amikor hasist zabált és felszabadult, ilyenféle követelésekkel állt elő, ezért [a véleményetek] bennünket nagyon meglepett. Az embernek már az elején jól át kell gondolni, hogy a dolog miben áll, s csak ezután szabad tárgyalni arról.

Kedves uraim, tudjátok, hogy a megboldogult Szülejmán szultán a mohácsi mezőn Lajos királyt legyőzte,¹⁵³ tehát János királyt birtokba helyezte (in possess bracht), aki ezután, amikor sok év elteltével Budára érkezett átadta neki ezt a helyet, s amikor ő ismét a németek ellen harcolt, újra behelyezte őt, Jánost az országába (provinz), és neki egy drágakövekkel díszített koronát adott, amely itt volt helyben. Sok janicsárt hagyott Budán. [Szapolyai János] halála után fiát, Istvánt (Steffen) és feleségét hagyta hátra, s Szülejmán szultán ennek a gyermeknek adományozta Erdélyt. Ők [az erdélyiek] ez időtől fogva, vagyis Mohamed időszámítása szerint 948-tól,¹⁵⁴ évről évre [egészen] 1003-ig¹⁵⁵ az Oszmánok hűséges alattvalói voltak. Soha nem engedtek be ebbe a tartományba egyetlen idegent sem. Most pedig azt akarjátok előadni, mivel hogy néhányan, mintegy két napig hűtlenek voltak [a szultánhoz], a császárokkal [viszont] barátságba kerültek, ezért ezek hozzátok rebelláltak. Aztán mégiscsak az urukhoz (a szultánhoz) adták magukat, valahogy mégis szabadságotokban érzitek, hogy ezeket rebellisnek nevezétek. Különösen úgy, hogy ő (Báthori Zsigmond) a németeknek sohasem volt az alattvalója. Miért panaszkodtok mégis, amikor ehhez a területhez semmi közötök, s vele semmi dolgotok sincs.

Ugyan az elmúlt napokban benyújtottak írásban néhány segítő szándékú véleményt, de a fenti pontokról sem tárgyalni, de még beszélni sem lehet! A mondás szerint jó szándékkal beszélj, s válaszd a jót, a legjobbat, de jól meghányva, vetve.

Bár ő [Báthori Zsigmond, aki most] Erdélyben uralkodik – s a mi urunk részéről beiktatott vajda –, korábban hűtlen volt. Felismerte azonban tévedését, s ahelyett, hogy büntetésben részesült volna, megkegyelmeztek neki és megkapta [korábbi] területét.

Kedves fiam, mostanáig mást nem próbáltunk, egyes egyedül azt, hogy minden civódást eltávolítsunk, mert, a magasságos Istenre [esküszöm], a mi hatalmas urunk sem pénzben, sem emberben nem szűkölködik. Az én tevékenységem arra irányult, hogy a szegény népet megmentsem. Ezért tárgyaltunk mi nemrégiben egymással. Most azonban azt kell megállapítanom, hogy ti újabban idegen, a dologra nézve használhatatlan álláspontra jutottatok. Hogy a világ végre megbéküljön, másképpen kell hozzáállnotok.

Nem tudom elhinni, hogy méltó vagy komoly lenne [az álláspontotok], mivel Báthori Zsigmond, a mi urunk vajdája ellen azt az átkozott Mihály vajdát küldtitek. Hogy ez méltó-e avagy sem, magatok döntétek el.

Amit csak himni és remélni lehet, hogy a ti embereiteknek egyszer végre elege lesz a [rablásból], akik, miközben mi Esztergomnál a béketárgyaláson voltunk és Pestre visszatértünk, nagy kárt tettek, s hogy engem arra [a béketárgyalásra], amely valóban méltó, vissza fognak hívni.

Még azelőtt állapodjunk meg valami jóban, még mielőtt a seregünk Eszékről feljön, mégpedig az előadott pontok alapján.

Kondíciók, amelyeket a törökök előterjesztettek, és amelyek alapján a békét meg kívánják kötni:

Elsőként azt, hogy a fegyvert tegyék le, semmi esetre se portyázzanak.¹⁵⁶

2. Hogy a kereskedelmi vállalkozásokat és a kereskedelmet mindkét részről minden akadályoztatás nélkül szabadon hagyják [tevékenykedni]

¹⁵² Nem tudom biztosan értelmezni, talán a kizilbaš-ra, tehát a perzsa sahra gondol a szöveg írója. Kizilcibaši török címet nem ismerem.

¹⁵³ Itt romlott lehet a szöveg:ingesetzt „beültette, beiktatta” helyett talán niedergesetzt „legyőzte, letenni” helyett.

¹⁵⁴ 1541.

¹⁵⁵ 1594/95.

¹⁵⁶ „von kheinen thail Tschatn außgeschikh werden” A török eredetű csata szó portya értelemben tehát bekerült a hódoltság korban a németbe is, legalábbis a bécsi udvar török ügyekkel foglalkozó szakemberei számára nem tűnhetett idegennek.

3. Hogy az egyik és a másik fél azt, amit eddig megszerzett, megtarthassa, és semmi továbbit ne óhajtson.

4. Vácot teljesen le kell rombolni, miután ez minden rossznak az okozója, s a két határ között fekszik.

5. Hogy ők, a törökök a határait védelmére a „Waldánál”¹⁵⁷ lévő palánkot és a „Vörös kastélyt”,¹⁵⁸ Zsámbék palánkjával együtt határait védelmére akadályoztatás nélkül felépíthessék.

6. Így aztán minden alattvaló, aki Esztergom, Nógrád, Szécsény környékén és a füleki szandzsákban [lakik], szolgáljon, s adják meg a törököknek a adót és más ajándékokat, s a szpáhiknak a tímárait, s mutassanak hűséget, s mindenképpen azt, ami régóta szokásos volt, azzal tartozzanak.

7. A Csepel-szigete legyen szabad, senkinek ne kelljen semmit sem fizetni, s ha valaki oda akar költözni, tehesse akadályoztatás nélkül, minden maradjon érvényben Ibrahim pasa engedélye alapján.

Kedves testvérem, az általatok török nyelven átküldött írásbeli kérelmek nehezek és lehetetlenek. Ti nagyon jól ismeritek feuséges urunk hatalmát, ez minden méltóság számára ismert a világon, mert ilyen még nem volt soha, s az egész világ számára ismert, hogy ilyen még hazudni sem lehetne. Mi, akik már fehér szakállal bírunk, oly nagyon könyörgünk nektek, hogy ezzel a lehetetlen álláspontokkal hagyjatok fel. Amennyiben nem fogadjátok el a mi jó javaslatunkat, tudjátok jól, hogy ezért Isten legnagyobb büntetésében fogtok részesülni, s a szó [ismét] a fegyvereké lesz. Ezt adom tudotokra.

Murád pasa

A budai Mehmed pasa

22. Mehmed pasa Eörsy Péternek. Pest, 1601. augusztus 20.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 190.

Pasha Mehmed to Péter Eörsy. The imperials keep quiet about the peace. Mehmed anticipates the end of the negotiation. He doesn't want to send presents.

Pest, 20th August 1601.

Minden hozzám illendő tisztességes dologban köszönetemet és szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint szerelmes öcsém uramnak. Kívánok Istentől kegyelmednek minden jókat megadatni. Továbbá édes öcsém uram az kegyelmed szép ajándékát, úgymint az fegyverdereket minden szerszámostúl, kegyelmedtől igen jó néven vettem, és ha az Isten engedi kegyelmednek ismét egyenlő ajándékot ~~várok~~ küldök kegyelmednek érette. Annak utána édes öcsém uram kegyelmed énnekem semmit nem ír az békesség felől, mi ezt arra tulajdonítjuk, hogy elmúlt az békesség, és nincsen semmi kedvetek hozzá, holott kegyelmed semmit nem ír felőle, azért mi is ehhez képest választ írunk az hatalmas Császár erejének, s ahhoz tartás magokat. Az én inasimat pediglen megértették, hogy kegyelmednek vitték őket, azért az morha mind nálok vagyon csak az kegyelmednek készettem toltokot. Az nem volt azért inneni országban egy tanács úr vagyon, kinek Palcza neve, attúl kegyelmed tanácsot kérjen, igen jámbor ember megtudja mondani, mert mjnt hog nem igen nagy morha volt, és drága kicsin helyre elröjtötték, mert csak gyémántkü is több volt kétszázezer aranyat éronél. Azért kegyelmed megkerestesse azt, mert én kegyelmednek szántam volt mind párdücböröstől, és még egy köpönyeg vagyon párdücbörből csinált, az meg nálam vagyon, kit Nagy Mártonnak is megmutattam az váci bírónak. Azért édes öcsém uram az Flamailnak semm hasznát nem veszi, azt kegyelmed küldje meg ismét egyenlő ajándékot várjon kegyelmed tőlem érette. Isten éltesse kegyelmedet. Adatott Pesten, 20 die Aug Anno 1601.

Kegyelmednek tisztességes hűtös atyafia Mehemeth pasa, mast az egész végbelieknek szerdárja.

Édes öcsém uram énnekem kegyelmed fegyverdereket küldött az fegyverderéknál kedvesebb let volna, ha kegyelmed csak két szóth írt volna az békesség felől, de azon is megteccik kegyelmeteknek nincsen semmi kedve az békességhez, holott kegyelmed semmit nem ír levelében felőle. Isten velünk.

¹⁵⁷ Talán Vál.

¹⁵⁸ Valószínűleg Pilisvörösvár (Roteschloß).

23. Mehmed pasa Nádasdy Ferencnek. Pest, 1601. szeptember 25.

ÖStA HHStA Türkei I. (Turcica) Kart. 86. (1601. VII–XII) Konv. 1. fol. 286.

Pasha Mehmed to Ferenc Nádasdy. Mehmed gives reasons for his late reply. After the Grand Vizier's death he couldn't have continued the negotiation without order from Istanbul. He has the best might to make the peace with the imperial deputators within a week. In his opinion, the fail of the negotiation in the previous year was the cause of the Haiduks' foray and Pal Nyáry's attack against the castle of Gyula.

Pest, 25th September 1601.

Mi, Mehemmet pasa ki az megholt Ibrahim pasának tihája volt, és mast az egész Nándorfejérvártól fogva az egész végbelieknek szerdárja. Tekentetes és Nagyságos úr minden hozzám illendő tisztességes dologban szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak. Megadák énnekem az Nagyságod levelét, melyben írja Nagyságod, hogy az békesség én rajtam haladott volna, és szegény nyomorultaknak átka én rajtam maradott volna. Látja Isten, hogy én rajtam nem maradott, mert azt meggondolhatja Nagyságod, az kinék ilyen ura mint énnekem, ki apám és anyám helett volt. Halálra való beteg leszen elhadni, még azt sem néztem, hanem olyan betegem hattam és én ebben az dologban voltam, és mikor immár megértettem szegény megholt uramnak halálát, mégis míg parancsolath nem jött, addig meg nem tértem. Mikor immár odaérkeztem minden morhajában sakmánt vétettek, melyben énnekem tudja az Isten ő szent fölsége, hogy százharminc arany érvő kárt vallottam, mind avval sem gondolnék, de ahol Nagyságod azt írja, hogy az békesség meg nem szörzésének én volnék az oka, azt bizony meg nem szolgálom Nagyságodnak. Minthogy Nagyságod régi vitézülő földesúr, én Nagyságodat Magyarországhban egy úrnak tartottam tartom is, de Nagyságodnak nem kellene én rám vetni, és engemet átkozni. Mert ha énnekem ennek előtte ilyen bizonyos hatalmam lett volna az békesség megszőrzésére mint mast vagyon, mast szép tisztességesen élnénk egymással és az két császár között békesség volna. Azért, ha Nagyságod mast is közben járó leszen az dologban mint annak előtte, én ezt az dolgot egy hétig véghez viszem, oly hatalmom vagyon az hatalmas császártól, de ilyen okkal hogy, Nagyságod legyen az dologban közben járó. Ahol pediglen azt írja Nagyságod, hogy tavaly is én rajtam múlt volna az békesség, és én bontottam föl, de gondolja meg Nagyságod, Nyáry Pál ez dolog alatt reá ment Gyulára, és csak az Isten tudja mennyi kárt, azonképpen mikor hallottátok, hogy én útban vagyok négyezer hajdút küldöttetek az Dunára. Mennyi kastélokot égettetek meg az Duna mellett, kik miatt ez dolog tavaly ebből bonlott föl. Isten éltesse Nagyságodat.

Datum Pest: 25 die 7tember: Anno 1601. Adem qui Supra.